Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ,
БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

Газетэмнай 1921 оной декабриин 21-һэ гарана | № 33 (17156) | 1986 оной февралиин 8, суббото | Сэн 3 мүнгэн.

„ЮМАНИТЕ" ГАЗЕТЫН АСУУДАЛНУУДТА М. С. ГОРБАЧЕВОЙ ҮГЭҺЭН ХАРЮУНУУД

Францийн Коммунис партиин түбэй орган — «Юманите» газетэ хэдэн асуудалнуудта харюусаха гуйлтатайгаар КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь М. С. Горбачевто хандаһан байгаа.

М. С. Горбачев ФКП-гэй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, «Юманитегэй» политическэ директор Р. Леруатай, ФКП-гэй ЦК-гай гэшүүн, «Юманитеһээ» Москвада саг үргэлжэ байдаг корреспондент Ж. Стрейфтэй, газетын уласхоорондын редакциие даагша Ж. Фортой байгша оной февралиин 4-дэ уулзаба.

«Юманите» газетын асуудалнуудта М. С. Горбачевой үгэһэн харюунууд доро толилогдоно.

Асуудал: Михаил Сергеевич, «Юманите» газетын асуудалнуудта харюусаха зүбшөөлөө үгэһэнэйтнай түлөө Танда баяр баясхалан хүргэнэб. Та — Советскэ Союзай Коммунис партиин Центральна Комитедэй Генеральна секретарьта. Энэ ушар танай орондо зүрюу дайсан харша добтолгонуудай саг үргэлжын нүлөөн доро байдаг французуудай асууһан Советскэ Союзай ажабайдал тухай асуудалнуудта Танай үгэһэн харюунуудта онсо нэрэ хүндэ олгохо байна. Эгээл тиимэһээ түрүүшын асуудални иимэ. Октябриин революциин эхи табиһандал адли, мүнөө СССР хүгжэлтынгөө тон харюусалгатай шатада орожо байна гэжэ ехэ хөөрэлдөөн болоно. Энэнь шэнэ революци тухай хөөрэлдөөнэй гаража байһые элирхэйлнэ бэшэ аабза?

Харюу: Үгы юм ааб даа. Юрэдөөл, асуудал иимээр табиха гээшэ буруу гэжэ һананаб. Минии һанахада, мүнөө, 80-дахи онуудта, 70-аад жэлэй урда тээ большевистскэ партиин эхилһэн хэрэгые бүри хурдадхаха гэһэн зорилго табижа байнабди гэжэ хэлээ һаа, зүйтэй ха.

Октябриин революци хадаа манай гүрэнэй мянган жэлэй түүхэдэ эрид эрьелтын үйлэ хэрэг болоһон байгаа, бүхы хүн түрэлтэнэй хүгжэлтэдэ өөрынгөө удха шанараараа, хойшолонгуудаараа тэрэ урдын революцинуудһаа тад илгаатай байна. Гэбэшье революциие хэхэ гээшэ бага — тэрэниие үшөө сахин хамгаалха, адли тэгшэ эрхэ ба үнэн зүб байдал, тэрэнэй социальна ба сэдьхэл бодолой уг зорилгонууд тухай ажалша хүнэй ойлгомжонуудые бодото дээрэнь бэелүүлхэ хэрэгтэй. Ондоогоор хэлэбэл, хүндэ таарамжатай һайн байдал хангаха арга олгоһон шэнэ общество байгуулха хэрэгтэй байгаа.

Эдэ бүгэдэ манай арадһаа, партиһаа айхабтар ехэ хүдэлмэри, ёһотойл баатаршалга, заримдаа ами наһаяашье хайрлахагүй байлгые эринэ бшуу. Граждан дайн болон гитлеровскэ Германида эсэргүү дайн, хүдөө нютагта болоһон гүнзэгы ехэ хубилалтанууд, хүсэтэ индустри байгуулга, олонхи хүн зоной дунда үзэг оршэггүйдэлгые усадхалга, общественые социальна ба соёлой талаарнь хубилгалга, үндэһэ яһатанай хоорондо тон шэнэ харилсаануудые тогтоолго — юрэнхы дээрээ түүхэтэ тон богони болзортой манай түүхын зарим хуудаһанууд иимэл даа.

Бидэ тэрээгээр омогорхонобди, энэ омогорхолнай совет патриотизмын үндэһэ һуурида табигдана. Хэрбээ бидэнэй тэсэнгүй, дурсагдаһан үйлэ хэрэгүүдэй нэгэндэньшье урагшагүйдөө һаамнай, Октябриин революциһаа эхитэй эдэ бүхы юумэн һэжэгтэ ороходоо болохо байгаа. Эдэ үйлэ хэрэгүүдэй туд бүхэниие ёһотойл революционно туйлалта гэжэ нэрлэжэ болоно.

Энэмнай мүнөөдэр шиидхэгдэжэ байһан зорилгонуудта хабаатай. Тэдэ айхабтар орёо, гэхэтэй хамта тон шухала удха шанартай байна. Хэрбээ бидэнэй тэдэниие шиидхэжэ шадаагүй һаа, урдандаа айхабтар ехэ хүсэлэл оролдолгонуудые гаргажа туйлаһан бүхы юумэнэйнгээ нэрэ хүндые бууруулха, ерээдүйгөө орёо хүшэр болгохо байнабди. Магад, үе сагай эрилтые гүйсэд дүүрэнээр, эсэстэнь хүрэтэр ойлгожо, тэрэндэ ёһотой харюу үгэхэ гээшэ совет коммунист бүхэндэ, бүхы партида тон хүндэ хүшэр, гэбэшье эгээл шухала хэрэг болоно.

Энэ эрилтэнь хоёр ондоо удхатай байна.

Нэгэ талаһаа, совет общество түүхынгээ шэнэ шатада оробо,

Тэрэнэй удхань юуб гэхэдэ, үйлэдбэрилгын хүсэнүүдые хүгжөөлгын эрилтэнүүд, арадай эрилтэ хэрэглэмжэнүүд, хүнүүдэй эрилтэ хэрэглэмжэнүүд үйлэдбэриин харилсаанай, ажахые эрхилэлгын онол аргануудай, партийна ба гүрэнэй хүтэлбэриин түхэл шэнжэнүүдэй, гуримай гэхэ гү, али политикын олон талые тон эрид хубилгаха, нарижуулан һайжаруулха тухай асуудалые бэелүүлхэ гол зорилгомнай гэжэ тоолоно бшуу. Ниитын хэрэгүүдые шиидхэлгэдэ арад түмэниие улам олоор хабаадуулха тухай, тэдэнэй зохёохы арга шадабари болон дүй дүршэлые орёо түгшүүрилтэй болоожо байһан зорилгонуудые шиидхэлгэдэ элсүүлэн хабаадуулха тухай гэхэ гү, али манай социалис демократиие саашадань хүгжөөхэ, баяжуулха тухай эндэ хэлэгдэнэ.

Эдэ бүгэдын шухала хэрэгтэй байһые бидэ яһала үнинэй мэдэржэ байдагбди. Мүнөө тэрэнэй удхань юуб гэхэдэ, энээнэй тула бии байгаа арга боломжонуудые хэрэглэжэ, совет обществын социально-экономическа ба оюун ухаан бодолой хүгжэлтые эрид хурдадхаха гээшэ мүнөө орон дотор, нэн түрүүн парти дотор бэелүүлэгдэжэ байһан ажал ябуулга болоно. Энэ хадаа революционно зорилго гээшэ.

Нүгөө талаһаа, манай үе сагай эрилтэ ямар юумэнһээ эхитэйб гэхэдэ, хүн түрэлтэнэй хүгжэлтэ дэбжэлтын өөһэдыгөө үгы хэхэ аргатай зэбсэг хэрэгсэлнүүдые бүтээһэниинь халагламаар. Эгээл муу юумэнэй бэелүүлэгдэхынь тула ой ухаанда орошогүй тэнэг гү, али гэмтэ ябадал гаргаһанай хэрэггүй. Хэдэн мянган жэлэй турша соо бэелүүлэгдэжэ байһан юумэ дабтаха — уласхоорондын хэрэгүүдые шиидхэлгэдэ буу зэбсэгтэ, сэрэгэй хүсэндэ үндэһэлхэ; шухала болоод байгаа һаань, тэрэниие хэрэглэхэдэ болохо байна. Тиин мүнөө хэдэн мянган жэлдэ тогтонижоһон ёһо заншалнуудые хайра гамгүйгөөр эбдэжэ, тэдэнһээ ори таһа арсаха хэрэгтэй. Үгы гэбэл, хүн түрэлтэнэй ажамидаралгын асуудал шиидхэгдэшэгүй болоходоо магадгүй. Шулуун зэбсэгтэ үе сагай ухаан бодолоор, ёһо заншалаар, гуримуудаар ядерна зэбсэгтэй үе сагта ажаһуужа, юрэдөөл, удаан саг соо ажаһуужа болохогүй байна. Теэд уласхоорондын үйлэ хэрэгүүдтэ, гадаадын политическэ ухаан бодолдо, ажал ябуулгада хэгдэһэн иимэ эрид эрьелтэ гүнзэгы удхатай революционно зорилго болоногүй гээшэ аал? Минии һанахада, болоно гэжэ тоолоноб. Энэ зорилгые шиидхэхын тула али бүхы туһаламжа үзүүлхэ гээшэ бидэнэй асари ехэ харюусалга, уялга болоно гэжэ бидэ түрүүлэн социалис революци хэһэн орон хадаа тоолонобди.

КПСС-эй XXVII съезд дээрэ зүбшэн хэлсэгдэжэ, баталгадан абтаха бодото ябуулгануудай юрэнхы программа хадаа ёһотойл революционно шэнжэ шанартай, үргэн ехэ хэмжээтэй программа болоно гэжэ тоолонобди.

Асуудал: Ойрын 10—15 жэлэй хугасаа соо совет экономикые хүгжөөлгын шухалын шухала хараа түсэбүүд ямар гээшэб? Энэнь арад зоной һуудал байдалда ямараар нүлөөлхэ байнаб?

Харюу: Ушаржа байгаа асуудалнуудые хэр һайнаар бэелүүлһэнһээмнай манай хараа түсэбүүд дулдыдаха байна. Ондоогоор хэлэбэл, хэр һайнаар, шадамараар хүдэлһэнһөөмнай бүхы юумэн дулдыдаха. Сэхыень хэлэхэдэ, эдэмнай юрын асуудалнууд бэшэ. Манайда өөһэдһөөмнай дулдыдаагүй бэрхэшээл түбэгүүд ушарна (демографическа таарамжагүй оршон байдал, буу зэбсэгүүдые бүтээн гаргаха талаар бидэнэртэ баадхагдаһан хэрэгүүд—эдэнэй эгээл ехэнүүдынь иимэл даа). Манай өөһэдын зэмээр тохёолдоһон бэрхэшээл түбэгүүдшье бии байха. Ушарынь гэхэдэ, тэдэниие шиидхэлгэ унжагайруулагдажа, орёо бэрхэшээлтэй болоһон байна.

Мүнөө бидэ тон богони болзор соо ехэ юумэ хэхэ — түсэблэлгые, хүтэлбэрилгые ба материальна урмашуулгые эрид һайжаруулха, эрдэм-техникын дэбжэлтые хурдадхаха ёһотойбди. Энээнэй үндэһөөр продукциин ашаг үрые дээшэлүүлхэ, шанарыень һайжаруулха, экономикын ашаг олзые арьбадхаха шухала. Ойрын 15 жэлэй хугасаа соо бидэ оронойнгоо үйлэдбэриин хүсые хоёр дахин үргэдхэхэ, манай ажахын түхэл шарайе, ажалай шэнжэ шанарые горитойгоор хубилгаха, хүнүүдэй ажабайдалые үндэһөөрнь һайжаруулха ёһотойбди.

Эдэ бүгэдэ арад зоной һуудал байдалда ямараар нүлөөлхэб? гэжэ асуунат. Юрэдөөл, арадай аша туһада эдэ бүгэдые бэелүүлнэбди гэжэ харюусаха байнаб. Тоогой, мүн шанарай тала тухай гэхэ гү, али хэрэглэмжэ, ажаһуудал хангалгын албан, гэр байра, медицинскэ хангалга ба гэгээрэл, социальна хангалга, соёлой аша туһые хэрэглэхэ арга, оршон тойронхи байгаалиие хамгаалга, хото городууд болон хүдөө нютагуудые болбосон түхэлтэй болголго, сүлөө сагаа һайнаар үнгэргэлгэ болон бусад юумэн тухай дахинаа хэлэнэб. Эдэ һалбаринуудай олондонь ажал хэрэгэй һанаһанда хүрэмэ бэшээр бэелүүлэгдэжэ байһыень нюухагүйб. Энэ юунһээ болооб гэхэдэ, манай хүндэ хүшэр түүхэ удаан саг соо ажабайдалай эдэ һалбаринуудта ёһотой анхарал хандуулха арга олгоогүй бшуу. Али нэгэн тушаалтадай, бүхэли албан зургаануудай болон эмхинүүдэй гэм зэмээр, тэдэнэй буруугаар ойлгоһонһоо, шадабаригүй, үнгэрхэдөө харюусалгагүй байлгаһаа иимэ ябадал тохёолдоо.

Хэрбээ таанад манай газетэнүүдые уншадаг һаа, энээнэйнгээ түлөө олохон хүдэлмэрилэгшэдэй, тэрэ тоодо яһала ехэ тушаалтадай ямар шанга шүүмжэлэлдэ ородогые мэдэхэ байхат. Мүнөө бидэ иимэ байдалые һайжаруулхын түлөө эрид шууд тэмсэжэ байнабди. Энээнэй тула ехэ сагай, горитой хүсэлэл оролдолгонуудай хэрэгтэй байһаниинь элитэ. Гэбэшье эдэ бүхы хэрэгүүдтэ горитой амжалтануудай туйлагдаха байһандань найданаб. Бидэ бултадаа эдэ бүгэдые дары түргөөр бэелүүлхые хүсэжэ байһамнай элитэ.

Һайн шанартай, олон янзын эд бараа үйлэдбэрилжэ, худалдаанда гаргаха гээшэ эгээл дары түргөөр бэелүүлэгдэхэ хэрэгүүдэй нэгэниинь болоно. Элдэб янзын: шэнэ ба заншалта, үнэтэй болон үнэгүй, залуушуулда болон аха наһанай хүнүүдтэ зорюулагдаһан гэхэ гү, али бүхы хүнүүдэй һанаанда таарама, эрилтэ, хэрэглэмжыень хангама эд бараа үйлэдбэрилхэ шухала. Энэ хадаа тон шухала удха шанартай асуудал болоно гэжэ тоолонобди.

Асуудал: Үшөө оошор бии гээшэ гү?

Харюу: Бии. Илангаяа эрхим шанартай эд бараанай хойноһоо. Энэ талаар хүнүүдэй эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые хангажа шадаагүй байнабди.

Энэ асуудалые шиидхэхэ бүхы харгы замууд бидэнэртэ нээгдэнхэй бэшэ гэжэ тэмдэглэхэ хүсэлэнтэйб. Хэрбээ танайда, баруунай оронуудта, ямар нэгэн зүйлэй эд бараа худалдажа абаха эрилтын ургаа һаань, тэрэнэй үнэ сэн нэмээгдэдэг гээшэ. Юрэнхыдөө, үргэн хэрэглэмжын эд бараанай талаар бидэ энээниие хэлэггүй гэхэ гү, али хэдэггүй шахуу байнабди. Эгээл иимэһээ дуталдаха ушар гарана бшуу. Тэрээнһээ оошоо бии болоно.

Ушаржа байгаа дутуу дундануудаа сагааруулхын түлөө бэшэ, харин тохёолдоһон байдалые ойлгуулхын түлөө эдэ бүгэдые дурданаб. Дутуу дундануудаа сагааруулха бэшэ, харин усадхан зайсуулха хэрэгтэй гэжэ бидэ шууд сэхээр батална бди. Энээнэй түлөө бидэ мүнөө ажахыгаа, бүхы экономикоёо үндэһөөрнь шэнэдхэн хубилгажа эхилээбди.

Асуудал: Предприятинуудайнгаа «патронуудай» (хүтэлбэрилэгшэдэй) ябуулгануудые «буруушааха» эрхэ болон арга боломжонууд совет эрхэтэдтэ бии гээшэ гү? Имагтал «буруушааха» бэшэ, харин тэдэнэй шиидхэбэринүүдые хубилгаха эрхэтэй гү?

Харюу: Хэрбээ «патронууд» гэхэдээ директорнүүдые, захиргааниие хараада абаа һаатнай, эзэд баяшуул, мүн үмсын зөөри зөөшэ гэжэ манайда үгыл. Совет засагай түрүүшын жэлнүүдтэ ажалшадай эрхэнүүдые сахин хамгаалдаг ёһо гуримууд: нарин нягта ажалай хуули, профсоюзуудай үргэн ехэ эрхэнүүд, партийна ба совет хиналта тогтоогдооһэн. Һүүлэй жэлнүүдтэ ажалшадай, ажалша коллективүүдэй эрхэнүүд эрид ехээр үргэдхэгдэһэн байгаа. Хүдэлмэрилэгшэдэй хабаадалгатайгаар, ёһотой һайнаар зүбшэн хэлсэһэнэй һүүлээр бүхы ехэ шиидхэбэринүүд бэлдэгдэдэг, баталагдан абтадаг гээшэ. Жэшээнь, энэмнай предприятинуудай экономическа ба социальна хүгжэлтын түсэбүүдэй проектдэ хабаатай.

Профсоюзууд тухай онсолон хэлэе. Тэдэнэр захиргаантай хамтын хэлсээнүүдые баталдаг, ажал тухай хуулиин ямараар сахигдажа байдагай хойноһоо хинадаг гээшэ. Хэрбээ ямар нэгэн юумэн буруугаар хэгдэжэ, хүдэлмэрилэгшэд ажалһаа гаргагдаба, салин хүлһэнэй, гэр байраар хангалгын ба бусад асуудалнууд буруугаар шиидхэгдэбэ гэжэ тоолобол, эдэ бүгэдые, танай хэлэһэнэй ёһоор, «буруушааха» аргатай юм. Тиихэдээ али нэгэн захиргаанай хүтэлбэрилэгшые ажалһаань гаргаха хүрэтэр асуудал табижа шадахаа. Заримдаа иимэ ушар үзэгдэдэг байна.

Гэбэшье ажал хэрэгэй ондоо тала бии. Гансал захиргаан болон профсоюз бэшэ, харин бүхы ажалша коллектив хүдэлмэрилэгшэдтэ, тэдэнэй жаяг журамда, үнэн сэхэ байлгада, үйлэдбэри дээрэ бэеэ ямараар абажа ябалгада тодорхой эрилтэнүүдые табиха ёһотой. Энэнь гол түлэб хүдэлмэришэдэй бүрин хүсэд дэмжэлгээр бэелүүлэгдэдэг гээшэ. Гэшүүн бүхэнэйнгөө һайнаар хүдэлхыень коллектив хүсэдэг. Энэнь бүхы хүдэлмэрилэгшэдэй аша туһада мүн лэ хабаатай, энээнһээ тэдэнэй салин хүлһэн, ажалайнь эрхэ байдал, социальна аша туһа дулдыдана бшуу.

Асуудал: Үйлэдбэриие шэнэдхэһэнэй эсэстэ ажалгүйдэлгэ заатагүй бии болохо ёһотой бэшэ юм бэзэ?

Харюу: Ниитын хэрэглэмжэнүүдые али бүхы талаар хангаха зорилготойгоор түсэблэгдэдэг экономикын эрхэ байдалда иимэ юумэн болохо ёһогүй. Технологиие ямар нэгэн талаар үндэһөөрнь нарижуулһанай эсэстэ хэдэн мэргэжэлнүүдэйшье хэрэггүй болоо һаань, бидэнэр энээниие уридшалан мэдэжэ шадаха, мэдэхэ ёһотой гээшэбди. Тиигээд хүнүүдые ондоо мэргэжэлтэй болгохо, харин хэрэгтэй болоо һаань, шэнэ үйлэдбэринүүдые бии болгохо ёһотойбди. Бодото дээрэ бидэнэр иимэл хэмжээнүүдые абадагбди. Тиин предприятинуудай һэльбэн шэнэдхэгдэхэдэ, тэдэнэй ехэнхидээ үргэдхэгдэдэг хадань, хүдэлмэриин шэнэ һууринууд тухай асуудал тэдэл предприятинуудтаа шиидхэгдэдэг юм. Гэбэшье энэ асуудал — мүнөөдөө манда теоретическэл удха шанартай байна. Түбхын түрүүндэ юундэб гэхэдэ, манайда хүдэлмэриин хүсэн үлүү болодог бэшэ, харин дуталдажа байдаг ха юм. Гэхэтэй хамта сэхыень хэлэхэдэ, мүн ондоо нэгэ шалтагаан бии. Бидэнэр һэльбэн шэнэдхэлгые мүнөөдөө ааляар бэелүүлжэ байнабди. Тэрэ тоодо энээнэй тон шухала болоһон һалбаринуудташье хүдэлмэри удаанаар ябуулагдана. Тиигэбэ ябашье, парти шэнэдхэн һэльбэлгын социальна талануудыень хараадаа абадаг, тиин ороной экономическа хүгжэлтын түсэбүүдые хараалан зохёоходоо, энээниие анхарха гээшэ онсо шухала гэжэ тоолодог юм.

Асуудал: СССР-тэ Коммунис парти хадаа гүрэндэ «үүдхэн ябуулгын ремень» болоно гү? «Политика хэхэ» гэһэн үгэнүүдтэ танай орондо мүнөө ямар удха олгогдоноб?

Харюу: Манай обществодо Коммунис парти хадаа залан хүтэлбэрилэгшэ, шэглүүлэгшэ хүсэн мүн. Партиин иимэ байдал Конституцида батадхагданхай. Тиихэдээ парти гээшэ энэ ушарта ямар нэгэн һүлдэ тэмдэг болодог бэшэ, харин саг үргэлжэ хүдэлжэ байдаг бодото политическэ эмхи юм. Хүдэлмэришэд, таряашад болон интеллигенциин эгээл эдэбхитэй 20 миллион шахуу түлөөлэгшэд тэрэнэй зэргэдэ ороно. Манай парти демократическа эмхи юм. Тиигээд өөрынгөө хүтэлбэрилхы органуудые болон өөһэдынгөө хүтэлбэрилэгшэдые һунгадаг, тиин тэдээнһээ шангаар асуудаг байха юм. Мүнөө бидэнэр партиин ажабайдал болон хүдэлмэриин эдэ демократическа шэнжэнүүдые улам бэхижүүлхэ, бүхы партийна коллективүүдэй эдэбхиие дээшэлүүлхэ гэжэ эрмэлзэжэ байнхайбди. Энэ хадаа, манай һанамжаар, демократиие үргэдхэхэ, үйлэдбэриин, ниитын болон политическэ хэрэгүүдые шиидхэлгэдэ олон миллион хүнүүдые хабаадуулха тон үрэ ехэтэй арга зэбсэг байна. Мүнөө үеын эрхэ байдалда партиин яажа хүдэлмэрилхэ тухай асуудал болохоёо байгаа съезд дээрэ гол һууринуудай нэгые эзэлхэ гэжэ һананаб.

Парти болбол шэнэ общество байгуулгын стратеги болон тактикые зохёон хараалдаг, кадрова политика, арад зониие үзэл сурталай талаар хүмүүжүүлгэ бэелүүлдэг юм. Бүхы шатын партийна комитедүүд, тэрэ тоодо ЦК-шье политическэ хүтэлбэриин органой үүргэ дүүргэдэг. Парти манай политическэ байгуулалтын бүхы шатануудай эдэбхитэй ажал хүдэлмэриие хангаха гэжэ үнэн сэдьхэлһээ оролдодог юм. Парти хадаа Советүүдтэ, профсоюзда, комсомолдо, олониитын бусад эмхинүүдтэ туһаламжа үзүүлдэг, тиин тиимэ эмхи бүхэнэй өөрынгөө үүргые гүйсэд дүүрэнээр бэелүүлхэ хэрэг хангаха гэжэ оролдодог.

«Политика хэхэ» гэһэн үгэнүүдтэ ямар удха олгогдоноб гэжэ та асуубат? Бидэнэр иимэ үгэнүүдые хэрэглэдэггүйбди гэжэ хэлэхэ ёһотойб. Бидэнэр политика зохёон хараалха, политика найруулха, политика бэелүүлхэ гэжэ хэлэдэгбди. Эдэ үгэнүүд, минии һанахада, энээнэй удхые зүбөөр дамжуулдаг, юрэ манай ойлгомжые һайнаар харуулдаг байха юм.

Тиин политика зохёон хараалһанай түлөө түбхын түрүүндэ парти харюусадаг гэжэ хэлэһэн байнаб. Тиихэдээ эхин түрүүн тохёолдоһон бодото байдалые, обществын али нэгэн хэрэглэмжэнүүдые, хүн зоной һанал бодолые шэнжэлэн үзэдэг юм. (Энээгээр дашарамдуулан хэлэхэдэ, парти ниитын һанамжые тон анхаралтайгаар үзэжэ, тэрэниие бүрин хараадаа абадаг). Энээнэй үндэһөөр, ёһотой һайн зүбшэн хэлсэлгын һүүлээр политическэ шиидхэбэринүүд найруулагдадаг. Энэ хэрэгнай тиимэ бэлэн бэшэ, шиидхэгдэжэ байгаа асуудалай шэнжэ шанарһаа дулдыдан, элдэб янзаар үнгэрдэг байха юм. Заримдаа шиидхэбэри абахынгаа урда тээ үргэн ехэ, зарим ушарта бүгэдэ арадай зүбшэн хэлсэлгэ үнгэргэдэгбди. Тиихэдээ али нэгэн асуудалнуудаар элдэб һанамжануудые зэргэсүүлдэг, мүргэлдүүлдэг гээшэбди. Жэшээлбэл, табан жэлэй түсэбүүдэй проектнүүд иигэжэ зүбшэгдэдэг. Мүн Конституци, ажалай болон гэр байрын хуулинууд, һургуулиин реформо, харин эгээ һүүлэй үедэ — архидалга болон алкоголизмтай тэмсэхэ тухай хуули мүн лэ иигэжэ зүбшэн хэлсэгдэһэн байха юм.

Тиин энэ бүхы политическэ ажал ябуулгада гол шухалань хадаа абтаһан шиидхэбэринүүдээ бэелүүлхэ хэрэг болоно. Энээнгүйгөөр политика байхагүй. Хэрбээ КПСС-эй ЦК-гай апрелиин (1985 он) Пленумэй һүүлээр орон дотор дэлгэрһэн зүбшэн хэлсэлгые ажаглаһан байбал, хэлэһэн үгэ ба хэһэн хэрэгэй нэгэн байха тухай асуудалые онсо удха шанартай гэжэ тоолоһыемнай анхарһан байгаа ёһотойт.

Хэлэһэн үгэ болон хэһэн хэрэгэй алгасахагүйн түлөө бидэнэр эрид шууд тэмсэнэбди. Шүүмжэлэлэй зэбсэгээр тэмсэнэбди, мүн шиидхэбэринүүдые, ябуулгаяа олондо мэдээжэ болгохо зэбсэгээр, жэрам заршамай зэбсэгээр тэмсэнэбди.

Асуудал: Совет залуушуул политикаар һонирходоггүй, социальна талаар эдэбхигүй гэжэ хэлэхые нэгэнтэ бэшэ дуулададагбди. Энэ зүб гээшэ гү?

Харюу: Баруун тээ манда дурагүй хүнүүд иигэжэ хэлэдэг юм. Тиихэдээ тэдэнэр һанажа байһан юумээ бодото юумэн шэнгээр хэлэнэ гэжэ сэхэ тэмдэглэһүү. Өөһэдынгөө залуушуулда бидэнэрэй гомдохо, голхорхо ямаршье үндэһэн үгы юм. Манай залуушуул эрхэтэнэй үндэр мэдэрэлтэй байһаараа, обществын хэрэгүүдтэ гүнзэгы һонирхол үзүүлдэгээрээ, мүн дотоодын болон гадаадын политикаар ехээр һонирходогоороо илгарна. Залуушуулнай заводуудташье, колхоздошье, дээдэ һургуулидашье, армидашье бэеэ яһала һайнаар харуулдаг. Тиин өөрынгөө дураар, шунал абьяастайгаар гэжэ хэлэмээр, ехэ дуратайгаар Сибириин, ороной Хойто зүгэй, Алас-Дурна зүгэй томо барилгануудта, эгээ хүшэр газарта хүдэлхэеэ ошодог. Мүнөө һайн дураараа ошоһон хахад миллион залуушуул эдэ барилгануудта хүдэлнэ. Тобшоор хэлэхэдэ, совет залуушуул эдэбхи һонирхолгүй гэһэн үгэнүүдые яашье зүбшөөхэгүй байнаб. Бидэнэр өөрынгөө халаанда бүрин политическэ этигэл найдабари үзүүлнэбди.

Гэбэшье энэ хадаа эндэ ямаршье бэрхэшээл болон түбэгтэй асуудалнууд үгы гэһэн удхатай бэшэ. Тиимэ юумэн бии юм. Жэшээнь, зарим залуу хүнүүдэй дунда алкоголизмын дэлгэрһэн ябадал бидэнэй һанаа ехээр зобоогоо. Бусадай хүзүүн дээрэ һууха, гансал хэрэглэхэ эрмэлзэл, юумэнэй һайн мууень илгаруулжа шадахагүй, тон ахир ядуу оюун сэдьхэлэй хэрэглэмжэнүүдтэй байха, уг удамайнгаа соёлой баялигые гүйсэд мэдэхэгүй ябадалнууд мүн лэ үзэгдэдэг. Бидэнэр эдэ бүгэдые һайн харанабди, тиин тэдээндэ баһал анхарал хандуулдаг байһамнай ойлгосотой. Энэ талаар комсомол ехэ ажал ябуулга эрхилхэ ушартай. Юрэ хэлэбэл, үльгэр жэшээ гээшэ ямаршье уран гоё номнолһоо хүсэтэйгөөр нүлөөлэн хүмүүжүүлдэг гэжэ үнинэй мэдээжэ гээшэ. Тиин мүнөө орон дотор болон партида хэгдэжэ байгаа бүхы юумэн залуушуулда хүмүүжүүлхы нүлөө үзүүлхэ байха гэжэ һанагдана.

Асуудал: СССР-тэ еврейнүүд мүрдэгдэдэг, политическэ үзэлэйнгөө түлөө хүнүүд түрмэдэ хаагдадаг, мүн цензура бии гэжэ хэлсэдэг, тиигээд зарим хүнэй нэрэ, жэшээнь, Сахаровые дурдадаг. Энээн тушаа юун гэжэ хэлэхэ байнат?

Харюу: Түрүүн совет еврейнүүд тухай. Энэ асуудал Советскэ Союзда харша убайгүй муухай кампаниин хубинь, СССР-тэ эсэргүү бодото психологическа дайнай хубинь болоо юм. Манайда еврейнүүдтэ эсэргүү номнол хэхэ, мүн арһа яһанай илгаагаар хүниие доромжолхо ябадал хууляар хоригдонхой, гэмтэ ябадал гэжэ харагдадаг. США-да, мүн Францидашье, баруунай бусад оронуудта яһала олоор үзэгдэдэг ушарнууд СССР-тэ байхагүй. Тусхайлбал, тэндэ еврейнүүдэй хүүрнүүд бузарлагдадаг, неонацистска эмхинүүд газетэнүүд болон радиогоор еврейнүүдые үзэн ядаха ябадал номнодог байна. Манай ямаршье ондоо үндэһэ яһатадтал адли, еврейнүүдшье эрхэ сүлөөтэй, адли тэгшэ эрхэтэй юм. Тэдэнэр ороной ниитын болон гүрэнэй ажабайдалда эдэбхитэйгээр хабаададаг. Идиш хэлэн дээрэ номууд, журнал болон газетэнүүд гарадаг, синагогонууд хүдэлдэг. Тиин СССР-эй еврейнүүдэй хуби заяанда антикоммунис болон сионистска номнолой хашартайгаар ходо «анхаралаа хандуулжа» байдагынь холын политическэ зорилгоор хэгдэдэг билдагууша ябуулга мүн гэжэ би һананаб. Тиин энэ зорилгонь еврей яһанай совет эрхэтэдэй ёһотой зорилгонуудтай ямаршье холбоогүй зүйл байха юм.

Соёл болбосоролто обществодо антисемитизмшье, сионизмшье, тэрэшэлэн юрэ национализм, шовинизм болон расизмын али бүхы ямаршье үзэгдэлнүүд байха ёһогүй гэжэ би тоолоноб. Харин эдэ бүхы хорото ябуулгануудые бүхы дэлхэйн хэмжээгээр зайсуулха тухай асуудал угаа шухала болонхой. ЮАР-та расистнууд хүн зоной олонхинь болохо хара арһатанда эсэргүү шуһата мүрдэлгэ хюдалга үүсхэдэг болонхой. Баруун Европодо африкан гарбалтаниие, энэдхэгэйхидые, турогуудые, Азиин бусад оронуудһаа гараһан хүнүүдые хашаха харшалха, сохихо наншаха ушарнууд олошороо. Һүүлэй үедэ США-да расизм мүн лэ эли бодо эдэбхитэй муухай ябуулгаяа эрхилдэг болонхой. Харин Палестинын араб арад өөрынгөө газар нютагһаа хэды олон жэлдэ намнуулшаһан зобоно гээшэб? Энээнэй шалтагаануудынь элитэ.

Политическэ үзэлэй түлөө хаагдагшад тухай. Тиимэ хүнүүд манда үгы юм. Мүн эрхэтэдые үзэл бодолойнь түлөө мүрдэхэ ябадалшье манда үгы. Иимэ тиимэ үзэлтэйш гээд хүниие сүүдлэхэ ябадал манда байхагүй.

(Эхин. Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта).

...ПСС-эй ЦК-гай ...ЛИТБЮРОДО

...ЦК-гай Политбюрогой ээлжээтэ заседани ...ПСС-эй XXVII съездэ бэлдэхэ хэмжээ ябуул... үнгэргэлгэдэ, мүн энэ талаар түбэй болон ...артийна органуудай ябуулжа байһан хүдэлмэ...тай зарим асуудалнуудые хаража үзэбэ.

...ЦК-гай дэргэдэхи Партийна хиналтын коми...рһэн жэлэй хүдэлмэриин дүнгүүд зүбшэн ...байгаа. КПСС-эй ЦК-гай апрелиин (1985 он) ...захла заабаринуудые хүтэлбэри болгон, КПК ...ри правительствын шухалын шухала шиидхэ...э бэелүүлхын, жаяг журамые бэхижүүлхын, ...эгшэдэй хубиин харюусалгые дээшэлүүлхын, ...Уставай эрилтэнүүдые коммунистнуудай нари...ын түлөө хиналтаяа шангадхаһан байна гэжэ ...ээ. Ороной социально-экономическа хүгжэл...дхаха, эрдэм-техникын дэбжэлтын туйлалта...гэнөөр хэрэглэхэ, Эдеэ хоолой болон Элшэ ...ограммануудые бэелүүлхэ, социальна байдалые ...ха, архидалга ба алкоголизмтай тэмсэлые ...талаар партиин стратегическэ хараа шуга...улгын асуудалнууд Партийна хиналтын ко...л анхаралда табигдаһан байгаа. Шалгалта...э дүнгүүд һайжаруулагдаа. КПСС-эй ЦК-гай ...КПК-гай ажал ябуулгын дүнгүүдые һайшаа...литбюро мүнөө үеын эрилтэнүүдтэй зохил...рэнэй хүдэлмэриие саашадань нарижуулан ...ха зорилго табла, али бүхы хангалтагүй үйлэ ...шууд сэхээр тэмсэхэ, партийна органуудай ...алта бүхы тушаалтадта, бүхы коммунист...баадуулагдаха ёһотой гэжэ заагаа.

...Верховно Соведэй делегациин Инди ошожо ...ай нүхэр В. В. Кузнецовой мэдээсэл Полит...заседани дээрэ шагнагдаба. Совет-индиин хани ...үндэр дээдэ хэмжээндэ гараһанда гүнзэгы ...хэлээ ханажа байһанаа, тэдэнэй энэ холбоо ...аашадаашье гүнзэгырүүлэн хүгжөөхэ эр...байһанаа мэдүүлбэ.

...ЦК-гай Политбюро дотоодын болон гадаа...икын бусад зарим асуудалнуудые мүн лэ ...лсээд, зохихо шиидхэбэринүүдые баталан аба...

...юзна республикануудай

...артинуудай съезднүүд

...ММУНИСТНУУДАЙ ...Э ДЭЭШЭЛҮҮЛХЭ

...о экономикые эр...артийна организа...үдэлмэриин гури... аргануудые нари...жаруулха, кадр...юусалгые дээшэ...хы участогуудта ... бэхижүүлхэ та...ин бэелүүлжэ бай...шугам эли бодо...ые үгэнэ гэжэ ...болон Казахстанай...удай февралиин 6-...н съезднүүд дээрэ ...бэ.

...ханска Компарти...тральна Комите...он шалгалтын ко... тоосоото элид...ПСС-эй Програм... найруулгын, ду... хубилалтануудтай ...ставай, 1986—1990 ...он 2000 он хү...дэ СССР-эй Эко...ба социальна хүг...ол шэглэлнүүдэй ...ээ үндэһэлэн га...илгонуудые зүб...гэ, Украинын ба ... Компартинуудай ... һунгалга гэхэ мэ...нууд съезднүүдэй ...лдэ табигдана.

...ПСС-эй ЦК-гай ап...985 он) Пленумэй ...вет обществые бү...түргэнөөр хүгжөө...шухала эрхэ бай...лгада коммунист...ной бүхы ажалша...эн хабаадуулха та...эмтэй хүдэлмэри ...н байгаа гэжэ тэмдэглээ.

... ЦК-гай Политбю...үн, Украинын Ком...-гай нэгэдэхи сек... В. Щербицкий ...э тоосоото элид...раинын экономико ...э алхам хэбэ гэжэ ...тор, делегадуудай ... соо тэмдэглэгдээ. ... доход дээшэ...ар түсэбтэ табан ...баринууд үлүүлэн ... Тэрэнэй жэлэй ...ргалта түсэбтэ ар...ан жэлэйхиһээ 1,4 ...эшэлжэ, энээнэй ...ын ажалай бүтээсэ ...байна.

...амта республикын ...хын зарим һалба...областьнуудта үй... эршэдхэхэ бүхы ...омжонууд гүйсэд хэрэглэгдэбэгүй гэжэ делегадууд мэдүүлээ.

КПСС-эй ЦК-гай Эмхидхэлэй-партийна хүдэлмэриин таһагые даагшын нэгэдэхи орлогшо Е. З. Разумов съездын хүдэлмэридэ хабаадана.

АЛМА-АТА. Шүүмжэлгын ба өөрыгөө шүүмжэлгын оршон байдалда делегадууд экономико хүтэлбэрилгые, ажахын ба партийно-политическэ хүдэлмэриие үндэһөөрнь хубилгаха харгы замуудые бэдэрһэн байгаа.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, Казахстанай Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь Д. А. Кунаев тоосоото элидхэл хэбэ.

Түсэбтэ арбан нэгэдэхи табан жэлдэ партиин хараалһан зорилгонуудые бэелүүлхын тула найдамтай үндэһэ һуури табигдаа гэжэ элидхэлшэ, үгэ хэлэгшэд онсолон зааба. Эдэ жэлнүүдтэ республикын экономико хүгжөөлгэдэ 50 миллиард шахуу түхэригэй капитальна һомололгонууд хэгдээ. Энэнь түсэбтэ арбадахи табан жэлэйхиһээ 15 процентээр үлүү ехэ байна. Үйлэдбэриие гүнзэгырүүлхэ, тусхай шэглэлтэй болгохо, эрдэм-техникын дэбжэлтые тодорхойлдог һалбаринуудые байгуулжа, хурдан түргэнөөр хүгжөөхэ хүдэлмэри эршэмтэйгээр ябуулагдаа.

Республикын техническэ дэбжэлтын эршэ дэлисэ, тэрэнэй ашаг үрэ үйлэдбэриие эршэдхэлгын үргэн хэмжээнэй зорилгонуудта харюусанагүй гэжэ съездын делегадууд мэдүүлбэ. Табан жэлэй хугасаа соо үйлэдбэриин хэмжээнэй ургалта тогтоогдоһон даабарита тоонуудһаа доошоо байгаа, хараалагдаһан ажалай бүтээсэ туйлагдабагүй.

Эдэ бүхы дутуу дундануудые усадхахын тула коммунистнуудай манлайта үүргые улам дээшэлүүлхэ, партийна организацинуудай, гүрэнэй болон ниитын органуудай ажал ябуулгые эдэбхижүүлхэ, хүдэлмэриин хуушанай хангалтагүй онол аргануудые зайсуулха хэрэгтэй гэжэ делегадууд тэмдэглэбэ.

Республиканска Компартинуудай шалгалтын комиссинуудай тоосоото элидхэлнүүдые делегадууд шагнаба.

Съезднүүд хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлһээр.

(ТАСС).

...УЛААН ТУГ ...РЮУЛАГДАБА

...р Буряадай гүрэнэй Х. Намсараевай нэрэмжэтэ ...скэ театрай байшан соо Улаан-Үдэ хотын пар...ын эдэбхитэдэй суглаан болобо. КПСС-эй Улаан...комой нэгэдэхи секретарь **В. С. Тимашов** суглаае ...на.

КПСС-эй Буряадай обкомой нэгэдэхи секретарь ...яков үгэ хэлэбэ. Арбан нэгэдэхи табан жэлэй ...удые, 1985 оной Экономическа болон социальна ... гүрэнэй түсэбые урагшатайгаар бэелүүлһэнэйнь ...н-Үдэ хотодо КПСС-эй ЦК-гай, СССР-эй Министр...ведэй, ВЦСПС-эй болон ВЛКСМ-эй ЦК-гай дам...Улаан туг барюулха гэһэн тогтоол нүхэр А. М. ...оносхоод, хотын түлөөлэгшэдтэ барюулба.

...агналда хүртэһэн хотын түлөөлэгшэд — «Тепло...аводой директор **В. Б. Нимаев**, «Жилгражданстрой» ...арткомой секретарь **П. В. Новолоцкий**, ЛВРЗ-гэй ...удэй бригадир **В. А. Попов**, горпромторгын ажа...оной 26-дахи магазинай наймаалагша, горпром...ЛКСМ-эй комитедэй секретарь **И. Ветошникова**, ... Улаан-Үдын отделениин райпрофсожой түрүү...**Ц. Аюрзанаев**, Буряадай гүрэнэй оперо болон ...кадемическэ театрай дуушан, Буряадай АССР-эй ...тистка **Г. Б. Шойдагбаева**, КПСС-эй Улаан-Үдын ...нэгэдэхи секретарь **В. С. Тимашов** гэгшэд үгэ хэлээ. ...да хабаадагшад Улаан-Үдын ажалшадта хандаһан ... баталан абаба. Ажалай түрүүшүүлдэ үнэтэ бэлэ...рулагдаба.

...й АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Тү...**А. А. Бадиев**, республикын Министрнүүдэй Со...үүлэгшэ **В. Б. Саганов**, партиин обкомой секре...**В. Потапов**, **Ф. В. Ходаковский**, ВЛКСМ-эй обко...эхи секретарь **М. Н. Гармаева** болон бусад суг...баадалсаа.

„ЮМАНИТЕ" ГАЗЕТЫН АСУУДАЛНУУДТА М. С. ГОРБАЧЕВОЙ ҮГЭҺЭН ХАРЮУНУУД

[Түгэсхэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта].

Гэбэшье али бүхы гүрэн хадаа тэрээниие һандаргаха гү, али үгы болгохо гэжэ һэдэгшэдһээ, уряалагшадһаа бэеэ хамгаалха ёһотой гэшэ. Мүн гадаадын тагнуулшадта туһа хүргэдэг хүнүүдые хорогүй болгохо хэрэгтэй. Эдэ мэтын ябуулганууд манай хуулиар гүрэндэ харша гэмтэ ябадал гэжэ тоологдодог. Намда мэдээсэһэнэй ёһоор, һүүлэй үедэ СССР-тэ эдэ мэтын бүхы гэмтэ ябадалнуудай түлөө 200 багаһа гаран хүн хэһээлтэдэ хабаадуулагдаһан байгаа юм.

Сахаров тухай. Иимэ асуудалда би урдань харюусаа һэм, тиимэһээ тобшоор хэлэхэм. Энэ хүнэй зүгһөө хуули эрхэдэ харша ябадалнууд гаргагдаһан байгаа гэжэ мэдээжэ. Энээн тухай нэгэнтэ бэшэ хэблэлдэ мэдээсэгдэһэн байха. Тиин манай хуулиин ёһоор тэрэ хүн тушаа зохихо хэмжээнүүд абтаһан байгаа.

Бодото байдал мүнөө ямар бэ гэхэдэ, Сахаров Горький хотодо ямаршьегүй зохид эрхэ байдалда һуудаг, эрдэм шэнжэлэлгын хүдэлмэри хэдэг, СССР-эй Наукануудай академиин бодото гэшүүн байһаар зандаа юм. Минии мэдэһээр, тэрэнэй бэеньшье гэмгүй һайн ха.

Һаяхан тэрэнэй һамганиинь эргалуулхаяа хилын саана гаранхай. Харин Сахаров тухай хэлэбэл, тэрэ хадаа урдынхидаал адли онсо шухала удха шанартай гүрэнэй нюусануудые мэдэдэг байһаар, тиимэһээ энэ шалтагаанаар хилын саана гаража шадахагүй байна.

Цензура тухай. Иимэ юумэн манда бии. Тэрэнэй зорилгонь хадаа гүрэнэй болон сэрэгэй нюусануудые хэблэлдэ гаргахагүй, сэрэг дай, хүсэрхэлгэ, хэрзэгы шэрүүн ябуулгэ, хүниие доромжолон баһаха ябадал, мүн хурисалта ябуулгые харуулан номхохогүй хэрэг болоно. Хэблэн гаргаха зохёолнуудые шэлэхэ, тэдэниие хинан заһаха, хаһаха хороохо гэхэ мэтэ асуудалнууд мэдээсэл олониитэдэ дуулгадаг хэрэгсэлнүүд болон номой хэблэлнүүдэй, редакционно коллеги болон редакционно соведүүдэй шиидхэхэ өөһэдынь хэрэг юм. Энээндэ нэмэжэ хэлэхэ нэгэл юумэн гэхэдэ, энэ мэтын цензура али нэгэ түхэл маягтайгаар ямаршье оронда байдаг гэшэ. Жэшээнь, танайда газетэ болон хэблэлнүүдэй эзэд гү, али тэдэнэй хүлһэһэн редакторнууд юу хэблэхэб, ямар юумэ хэблэхэгүйб гэжэ тодорхойлдог ха юм. Харин хардалга гүрдэлгын гү, али гүрэнэй нюусые тараагаһанай түлөө хүнүүдые сүүдээр мүрдэдэг. Бүри үнгэрхэдөө, жэшээнь, США-да хархис этэгээдүүдэй баалалтаар һургуулиин библиотекэнүүдһээ элдэб номуудые, тэрэ тоодо, Пен-клубай һүүлшын конгресс дээрэ мэдээсэгдэһэнэй ёһоор, Достоевский, Хемингуэй, бүри хэтэржэ эрэхэдэ Диккенс гэһэн уран зохёолшодой номуудые хаһаһан байна. Харин «Анна Франк гэгшын дневник» тухай эндэ хэлэхэншье үлүү. Баримтануд иимэл даа. Харин баримта гээшэмнай тоонгүй байхын аргагүй юумэн шуу.

Францида, юрэ баруун оронуудта совет хэблэл, телевидени, радиое ехэ багаар мэдэдэг байһаниинь шаналмаар. Манайда үгын сүлөө, шүүмжэлэлгын сүлөө гэшэ яһала үргэн байха юм. Манай оронд зеримдаа тон хурса, ямаршье нюуса нөөсэгүй зүбшэн хэлсэлгэнүүд болодог. Мүнөө, съездын урда тээ, энэ илангаа элеэр үзэгдэнэ. Тиин СССР-тэ (харин энээнэй саана бүхы социализмда гэхэ һанаатай) хүнүүд нэгэл адли янзаар, хуулида байдаг шэнгээр лэ бодомжолдог иимэ общество юм гэһэн худал үгэ тараадаг шууяата кампанинууд хадаа билдагууша хуурмаг ябадал мүн гэжэ би үнэн зүрхэнһөө һананаб.

Манай обществодо ажабайдалай талаар эдэбхитэй һанал бодол баримталха, үнэн зүб бэшэ ябадалнуудта, эрхэ хуули болон ниитын ёһо заншалые хазагайруулгада эсэргүүсэн тэмсэхэ гэшэ Конституциин хараалагдаһан, мүн хүн бүхэнэй абари зангай дүрим болоно. Тиигээд шүүмжэлэл хедаа эрхэтэн бүхэнэй хуулита эрхэ гэжэ харагдана. Тиихэһээ байтагай, энээндэ һаад тойбо татагшадые, минии һанахада, ехэ зээлэхэнөөр, «шүүмжэлэл хабшагшад» гэжэ нэрлэдэг. Тиигээд шүүмжэлэл хабшаһан хүн хуулида таарамжагүй ябуулга хэнэ гэшэ. Тиимэһээ ямаршье тушаалтай хүн иимэ ябуулгын түлөө сүүдтэшье үгтэхэдөө болохо юм. Манай хэблэл, радио болон телевидени үшөөл хүсэд һайн болоодүй. Гэбэшье бүхы дээрээ гэдэнэр хадаа арад зоной, олониитын һаналые үргэнөөр, сулоотэйгөөр харуулдаг трибуна мүн.

Асуудал: Советскэ Союзда сталинизмын үлэгдэлнүүд зайсуулагдаһан гү гэһэн асуудал Баруунай элдэб бүлэгүүдэй дунда гарадаг. Энэ юун бэ?

Харюу: «Сталинизм» гэшэ коммунизмын дайсадай зохёоһон ойлгосо юм. Тиин Советскэ Союзые, социализмые бүхы дээрэнь хараар будахын тула энэ үргэнөөр хэрэглэгдэдэг.

Сталинда шүтэн һүгэдэлгые зайсуулха тухай асуудалай партиин XX съезд дээрэ табигдажа, тус асуудалаар КПСС-эй ЦК-гай тогтоолой гараһанһаа хойшо 30 жэл үнгэрөө. Эдэ хадаа манай партиин ябаһан хүнгэн бэшэ шиидхэбэринүүд байгаа гэжэ сэхэ хэлэлтэй. Энэ хадаа партиина үзэл бодол шангаар баримталгаар, ленинизмдэ үнэн сэхэ байлгаар хэгдэһэн шалгалта болоо юм.

Бидэнэр тэрэ шалгалтые ёһотой һайнаар дабажа, үнгэрһэн үйлэ ябадалнуудһаа зохихо тобшолонуудые хэдэг гэжэ тоолоноб. Энэ партиинше, мүн бүхы совет обществын ажабайдалда хабаатай. Парти доторой демократие, юрэ социалис демократие саашадань хүгжөөхэ, ажал хүдэлмэридөө хамтаараа шиидхэбэри абаха гэһэн ёһые бэхижүүлхэ, шиидхэбэри ябуулганууд тухайгаа олондо улам үргэнөөр мэдээсэжэ байха гэшэ манай саашанхи тон шухала зорилгомнай болоно гэжэ тоолонобди. Хүтэлбэрилхы тушаалнуудта һунгагдаһан хүнүүд даруу зантай байха ёһотой гэһэн эрилтэ парти, тэрэнэй Центральна Комитет табидаг, мүн нюур сахиха нилтаганаха ябадалда тэсэшэгүй байхаар коммунистнуудые хүмүүжүүлдэг. Социалис хуули ёһые хамгаалха, бэхижүүлхэ гэшэ айхабтар ехэ удха шанартай гэжэ бидэнэр тоолодогбди, тоолохошьебди. Тиин хуули эрхэ хамгаалдаг органуудые хододоо шанга хиналта доро байлгахабди. Эдэ бүгэдэ хадаа манай партиин мүнөө бэелүүлжэ байгаа политическэ хүдэлмэриин шухала шэглэлнүүд болоно. Тиин энэ хүдэлмэри, мүнөө үеын манай бүхы ажабайдал танай табиһан асуудалда үнэншэмэ харюу болоно.

Асуудал: Мүнөө танай орон дотор боложо байгаа үйлэ хэрэгүүд СССР-эй соёлой ажабайдалда ямар нүлөө үзүүлхэб? Тиигэдэшье баруунайхид энэ байдалыетнай мууса мэдэнэ.

Харюу: Манай соёлой ажабайдалые баруун оронойхид үнэхөөрөө муу мэдэдэг. Бүри сэхэ руунь хэлэхэ болоо һаа, баруун тээхи зарим нэгэн энээниие һамбаашалан, хүнүүдтэ худал хуурмаг үгэ хүүр тараадаг, манай бодото байдалые хазагайруулан харуулдаг байна.

Мүнөө Советскэ Союз соёл культурадаа эли бодо дэбжэлтын үе үзэжэ байгаа юм. Элитэ мэдээжэ олон уран зохёолшод, поэдүүд, композиторнууд, уран зураашад, оперо, балетэй, драма болон киногой артистнар болон режиссернууд мүнөө манда бии. Тэдэнэрые элитэ мэдээжэ гэжэ гансал бидэ бэшэ, харин бүхы дэлхэйн зон сэгнэдэг байна. Манай орон дотор литература болон искусство хадаа эдэниие һайн мэдэхэ, сэгнэхэ бүлэг зоной бэшэ, харин үргэн ниитэ арад зоной хэрэг болонхой. Соводшье, гадаадыншье, тэрэ тоодо заатагүй француз классическа болон мүнөө үеын поэзи ба прозо дэлхэйдэ дээрэ үзэгдөөгүй олон хэһэгээр Советскэ Союзда хэблэгдэдэг. Зүгөөр манай соёлой ажабайдалай эгээл гайхамшаг зүйл хадаа арадай уран һайханай творческэ үргэнөөр хүгжэлгэ болоно ха.

Тиин манай обществын ажабайдалда боложо байгаа хубилалтанууд совет соёл культурадашье хабаадажа, тэрээндэ һайн нүлөө үзүүлхэ бэзэ гэжэ би һананаб.

Тэрэнэй саашадаа түргэнөөр хүгжэхын, бүхы талаар һалбаран мандахын түлөө бүхы юумэн манда бии. Юун бэ гэхэдэ, үргэн арад зомнай эрдэм һургуулитай, оюун сэдьхэлэй баялигуудые гүнзэгыгөөр ухадэлхэ, тэрээгээр һонирхохо, тэрэниие шудалха һайхан заншалнууд бии, манай ороной олонациональна соёл культурын янза бүриин бүхы баялигые шудалха арга боломжо бии. Эсэстэ, партиимнай политикын ёһоор, обществын оюун ухаанай ажабайдалые хүгжөөхэ гэшэ эгээл хүндэтэ зорилгонуудай нэгэн юм. Тиин мүнөө бидэнэр соёл культурын, оюун бодолой бүхы һалбариин материальна баазые нилээд бэхижүүлхэ тухай бодомжолжо байнхайбди.

Асуудал: Тиигээд мүнөө уласхоорондын асуудалнуудта орохыемнай зүбшөөгыт? «Одото дайн» гэһэн американ түсэбүүд дайнда хүргэхэ гү? Эгээл дээдэ тушаалтанай Женевэдэ уулзаһанай һүүлээр уласхоорондын харилсаанда түгшүүрилтэ байдал дахин һуларжа байһан шэнэ шэнжэнүүд үзэгдэнэ гэшэ гү?

Харюу: Та нэгэн доро хоёр асуудал һурабат.

— Нэгэдэхинь — «одото дайн» тухай американ программа тушаа. Энэ программа дайнай аюулые үнэхөөрөө ехэ болгожо, али нэгэн шатада тэрээндэ хүргэхэдөө болохо гэжэ бидэ үнэн зүрхэнһөө һанадагбди. Бидэнэй юундэ тиигэжэ һанадаг тухай нэгэнтэ бэшэ нилээд дэлгэрэнгыгээр хэлэгдэһэн байна. Би эндэ тус асуудалай нэгэл таладань танай анхарал хандуулха байнаб.

«Одото дайн» гэһэн энэ түсэбые бэелүүлхэ гэшэ хэдэн арбаад жэлэй һүүлдэ түгэсхэгдэхэ гэжэ бодомжологдоно. Тиин тон үсөөхэн лэ «эдэбхитэд» энэ үнэн дээрэ бэелүүлэгдэхэ гэжэ этигэдэг гэшэ. Гэбэшье хэрбээ США-гай энээниие заатагүй бэелүүлхэ гэжэ үсэд ябуулгаа эрхилээ һаань, бүри тон ойрын сагта энэнь тон муу хойшолонгуудтай байха юм. Ушар юун бэ гэхэдэ, «одото дайнай» программа бэелүүлхэдэ, Вашингтон хэгдэжэ байгаа хэлсээнүүдые, буруутуулжа, буу зэбсэгүүдые хизаарлаха тухай бии байгаа бүхы хэлсээнүүдэй хүсэнэнь буурулха гэжэ бодото дээрээ зорюута тэгүүлнэ гэшэ. Тиин энэ ушарта бүри ойрын жэлнүүдтэ СССР болон США, тэдэнэй союзнигууд, бүхы дэлхэй огто хинахын аргагүйгөөр буу зэбсэгүүдэй үрдилдэн бүтээгдэхэ байдалда орохо, тиигэжэ стратегическэ ямаршье эмхи гуримгүй байдал үзэгдэхэ, тогтуурита байдал тон аюултайгаар һүйдхэгдэхэ, мүн бүхы дэлхэйн хүн зон ходо айжа һүрдэжэ, этигэл найдабаригүй һууха, тиигэжэ һандаралта дайнай аюул улам ехэ болохо байгаа. Энэ хадаа манай үри һадаһануудта бэшэ, харин манда өөһэдэмнай, бидэ бүгэдэндэ, бүхы хүн түрэлтэндэ тохёолдоод байһан аюул болоно гэжэ дахин дабтан хэлэнэб.

Иимэ ехэ аюулые ямар ушарһаа бэе дээрээ даажа абалтайб? Минии һанахада, президент Рейган «одото дайн» хүн зониие «абарха» үүргэтэй гэжэ этигэдэг гэшэ ха. Тэзд хэрбээ тэрэнэй үнэхөөрөө ядерна аюулые зайсуулха гэжэ һанадаг байгаа һаа, СССР-эй һүүлшын дурадхалнуудые США юундэ зүбшөөнэгүй гэшэб. Эдэ дурадхалнууд ядерна буу зэбсэгые гүйсэд усадхаха гэһэн ядерна дайнай аюулые зайсуулха эгээл сэхэ, богони, үнэгүй, харин шухалань гэхэдэ, аюулгүй зам хараална ха юм. Аюулгүй гэжэ онсолон тэмдэглэнэб. Харин США-гай мүнөө дурадхажа байгаа замын найдалгүй ха юм. «Одото дайнай» тала баримталагшад ядерна буу зэбсэг тэрэ үе хүрэтэр «хуушарха» гэжэ һанадаг байна. Тэзд тэрэнь үнэн дээрэ хуушарха бэшэ, харин улам нарижуулагдаха юм. Үнгэрхэдөө бүри айхабтар орёо болохо, шиидхэбэри абаха хэрэгые ЭВМ-үүдтэ, автомадуудта гүйсэд даалгаха хэрэг гарахадаа болохо. Тиигэжэ хүнэй соёл болбосорол машинануудһаа, тиимэ болохолоороо элдэб техническэ дутагдал болон эбдэрэлгэһээ дулдыдажа байха ушаатай болохо юм. Энээнэй ямар ехэ аюултай байһыень «Чэлленджер» гэжэ замбуулинай американ онгосын һаяхан хосоролго үшөө дахин харуулба бшуу. Харин энэ онгосо мүнөө үеын бүхы аргаар олон дахин туршагдаһан, шалгагдаһан найдамтай гэжэ һанагдаар байгаа ха юм.

Энээниие Вашингтондошье һайнаар ойлгодог байһандань этигэнэб. Тэндэ ядерна дайнай аюулһаа зайсуулха зорилготой эгээл һүүлэй иимэ түсэбтэ «этигэдэг» хүн бүхэндэ президент Рейганай хэлэдэг ба бододог юумые тад ондоогоор ойлгодог адагын арбан хүн тудаха байна. Жэшээнь, зариманиинь, «дабагдашагүй хуяг» байгуулжа шадахагүйгөө ойлгоод, ракетэнүүдтэ эсэргүү багашаг, хизаарлагдамал хамгаалга хэхээр бэлэн байха юм. Энэ хамгаалгань, нүгөө талын үһөөгөө абаха хүсэнэй талаар уридлан сохилто хэхэ хэрэгсэлнүүдтэй таарүулбал, ямаршье хэһээлтэгүй ядерна ээрхэг түримхэй ябуулга хэдэг арга боломжо үгэхэ байна бшуу. Бусадынь имагтал баяжахые хүсэдэг гэшэ. Гурбадахидынь, замбуулинай буу зэбсэгүүдые үрдилдэн гаргаха ябадалые СССР-тэ баадхаад, тэрэнэй экономикые һандаргаха һэдэлгэ гаргана. Дүрбэдэхидынь, Баруун Европоһоо техническэ талаараа США-гай илгаае ехэ болгожо, иимэ аргаар тэдэнэй дулдыданги байдалые хангаха һанаатай... Саашадаа энэ мэтэ түсэбүүд олон байха юм.

Тиимэһээ «одото дайнууд» тухай асуудал хадаа нилээд үргэн асуудал мүн болоно. Иигэжэ тодорхой энэ программа догор гансашье хоер һанаан бодол бэшэ, харин хоёр ондоо хандалга, аюулгүй байдалай хоёр ондоо хараа зорилго зүришэнэ ха юм.

Американ талынхид нэн түрүүн сэрэгэй-техническэ хэрэгсэлнүүдэй ашаар, шэнэ «айхабтар ехэ хүсэтэ зэбсэгэй», ядерна мухарданги байдалһаа тэдэниие гаргалгада туһа хүргэхэ техническэ элдэб ябуулгануудай ашаар аюулгүй байдал хангаха гэһэн хараа бодолтой байха юм. «Хэзээ нэгэтэ» бусад оронуудтай (СССР-ые оруулалсан) «шэдитэ технологоор» хубаалдахаар бэлэн байһан тухай тодо бэшэ, үнэншэмоориье бэшэ хөөрэлдөөнүүдые үүсхэдэг байһаншье, иимэ мухарданги байдалһаа США гансаараал гарахые оролдоно гэшэ. Тиигэжэ өөһэдыгөө тон аюулгүй байдалда оруулаха, харин бүхы бусад арадуудые «тон аюултай» байдалда оруулха гэжэ һэдэнэ бшуу.

Совет талынхидай һанаан бодол гэхэдэ, буу зэбсэг хороолгын ба хураалгын, олон хүн зониие хюдаха бүхы түхэлэй буу зэбсэгүүдые гүйсэд дүүрэнээр усадхалгын аргаар бүгэдын адли тэгшэ аюулгүй байдал хангаха хараа зорилго мүн болоно. Юуб гэхэдэ, мүнөө үедэ СССР-эй аюулгүй байдал США-гай аюулгүй байдалгүйгөөр, Варшавска Договорой оронуудай аюулгүй байдал НАТО-гай оронуудай аюулгүй байдалгүйгөөр хангагдажа шадахагүй. Тиимэһээ тэдэнэй хоорондохи аюулгүй байдалгүйгөөр бүгэдэ ниитын аюулгүй байдал тогтоогдохогүй байна бшуу.

Танай асуудалда харюу үгэхэ зуураа, ядерна буу зэбсэгүүдһээ, нэн түрүүн дундуур зайда хэрэглэгдэхэ ракетэнүүдһээ Европые сүлөөлхэ асуудалые онсолон тэмдэглэхэ хүсэлтэйб. Энэмнай Европодохи аюулгүй байдалые ехэхэн түгшүүрилдэ оруулна. Тиимэһээ эндэ бодото байдалые Англиин, мүн Франциин политикын зүбөөр сэгнэдэг байгаа, гүнзэгы бодомжотойгоор хандалгада найдаха таанад бүрин эрхэтэйт.

Ядерна буу зэбсэгүүдые хураалгада эсэргүүсэгшэд юрын буу зэбсэгүүдэй талаар совет «булюу байдалай» урда баруунай оронууд «хамгаалалтагүй» үлөөнэ гэһэн худал хуурмаг үгэнүүдые гаргадаг. Мүнөө иимэ «булюу байдал» бии гү, али үгы гү гэжэ таанадтай арсалдахагүйб. Эндэ шухалань юун бэ гэхэдэ, манай дурадхалнууд эгээл иимэ буу зэбсэгүүдые хороохо, энээнтэй адли этигэл найдабари бэхижүүлхэ хэмжээнүүдые хараална ха юм. Энээнэй тула бидэ ядерна буу зэбсэгүүдые үгы хэхые дурадхаха гэшэбди. Тиихэдээ юрын зэбсэг үрдилдэн гаргалга бусад һалбаринуудта юрэл дамжан орохо, һүүлэй һүүлдэ тэдэнэй аюулынь бага болохо ушартай.

Аюулгүй байдал хангаха манай хараа зорилгые бодото дээрэнь бэелүүлгэ хадаа айхабтар ехэ хүсэл оролдолго, ажал, үсэд нэтэрүү тэмсэл, хэдэн мянган жэлэй ёһо заншалнуудые эбдэхэ ябуулгануудые хэхэ эрилтэ табина гэжэ бидэ ойлгонобди. Энээн тухай бии хэлээ бэлэйб. Тиигэбэшье ядерна дайнай бодото аюулай тохёолдоод байхада, дэлхэй юрэл хуушанайхяараа ажаһуугаа, ябуулга хэдэгээ үргэлжэлүүлжэ шадахагүй байна бшуу. Юрэдөө, дэлхэй буу зэбсэггүйгөөр, дэлхэй дайн дажаргүйгөөр байжа шадаха юм гү? Энэ асуудалда: буу зэбсэг улам түргэнөөр, таһалгаряагүйгөөр үрдилдэн гаргалгые үргэлжэлүүлжэ, түгшүүрилтэ байдал улам шангадхажа, бүри хурсадажа байгаа дайнай эрмэг дээрэ саг үргэлжэ байхадаа, хүн түрэлтэнэй соёл болбосоролые сахин хамгаалжа болоомор гү? гэһэн асуудалаар би харюусаха байнаб.

Дээдэ тушаалтадай Женевэдэхи уулзалгын һүүлээр уласхоорондын харилсаануудта шахардуу байдал һуларуулгые һэргээлгын шэнжэнүүд харагдана гү? Минии һанахада, сэгнэлтэ үгэхэдөө, эндэ болгоомжотой байха хэрэгтэй. Зарим тэды шэнжэнүүд харагдажа эхилэнхэй. Совет-американ харилсаануудай талаар зарим тэды хубилалтанууд болоһониинь ехэшье удхатай бэшэ. Юуб гэхэдэ, тэдэ хизаарлагданги, бага зэргын асуудалнуудта хабаатай байна, харин үндэһэн шухала асуудалнууд шиидхэгдэнэгүй ха юм. Тиигэбэшье политическэ оршон байдалда зарим тэды хубилалта мүнөө үзэгдэнэ. Харин энэмнай түгшүүрилтэ байдал һуларуулгада бусааха, буу зэбсэг ухаан бодолгүйгөөр үрдилдэн гаргалгые болюулха, уласхоорондын эб найрамдалта харилсаа холбоое хүгжөөхэ арга боломжодо этигэл найдабариие олон оронуудай арадта түхөөгөө гэшэ. Энэмнай бодото дээрээ, политическэ талаараа ехэшэг хубилалта болоно бшуу.

Хубилжа байгаа политическэ оршон байдал хадаа бидэндэ, Советскэ Союзда шэнэ дурадхалнуудые, шэнэ эдэбхи үүсхэлнүүдые зохёон табилгада бүри зүрхэтэйгөөр, бүри эрид шиидэнгээр хандаха ябадалдамнай туһална гэшэ. США-гай мүнөөнэй захиргаанай, тэрэшэлэн тэдэнтэй холбоотой зарим оронуудай правительствануудай шэнэ совет дурадхалнуудтай зүбшөөхэ байһанда Советскэ Союз этигэжэ шадаха гү гэжэ намһаа заримандаа асуудаг. Жэшээнь, энэ дурадхалнуудай ядерна тэһэлэлгэнүүдые бүрин гүйсэд хорихо, Европодо болон дэлхэйдэ дээрэ хаа хаанагүй ядерна буу зэбсэгүүдые шата шатаарнь үгы хэлгэ, замбуулинда буу зэбсэг үрдилдэн гаргалгые зайсуулха, гэхэ мэтэ асуудалнуудта хабаатай юм.

Энэ асуудал гарахал ёһоороо гарадаг гэшэ. Тиигэбэшье илангаа ядерна үе сагта политикые иимэ гол ёһоор — ши харилсагшадтаа юрэл этигэн гүш, али үгы гүш гэһэн гол ёһоор байгуулха болохогүй. Политикые бодото үндэһэн һуури дээрэ байгуулха хэрэгтэй. Тиихэдэ уласхоорондын оршом соохи хүсэнүүдэй хубаарилгые, үе сагайн эрилтые, өөрынгөө арадай, бусад арадуудай, бүхы дэлхэйн аша туһануудые хараада абаха хэрэгтэй бшуу. Тиимэл хадань, социалис гүрэн болохо Советскэ Союз хадаа түби дэлхэйдэ залан сэхэ, энээнтэй хамта бүтэмжэтэй, бүхы арадуудай аша туһануудые хараада абаһан программа — ядерна дайе болюулха, хүн түрэлтэнэй урда тохёолдоһон гол шухала асуудалнуудые шиидхэхэ программа дурадхаха уялгатай болоно ха юм. Энэ дурадхалнууд хадаа үнэн сэхэ байдалай гэршэ болоно бшуу.

Тэдэ манадтай хөөрэлдөөхэдэг нүгөө талынхидай өөрынгөө нюур шарай элишэлхэ, тэдэнэй политика үнэн дээрээ ямар үг зорилго табинаб гэжэ харуулха арга болоно. Ядерна тэһэлэлгэнүүдые болюулха гэжэ манай дурадхалда, тэдэмнай иигэжэ харюусана ха юм: һэ, мэхэтэйшүүл, энэ жэлдэ манһаа олон туршалга хэдэ (энэнь үнэн дээрээ худал юм), харин мүнөө тогтохыень США-да дурадхаба. Бидэ долоон һарын туршада тэһэлэлгэнүүдые хэнэгүйбди. Тиимэһээ мүнөө США иимэ шалтаг дурдажа шадахагүй. Тиигэжэ тэдэ хиналта, шалгалта тухай мүнөө хэлэдэг болоо. Тиихэдэнэ шалгалтын бүхы хэмжээнүүдтэ бэлэн байһаа бидэ мэдүүлбэ гэшэбди. Тэзд энэ шалтагаанинь баһал үгы болоо. Мүнөө юун үлэбэб? Гансал буу зэбсэг үрдилдэн бүтээлгые, юунэйшье болобол, үргэлжэлүүлхэ гэһэн США-гай шиидхэбэри үлэбэ гэшэ аал?

В. И. Ленинэй бэшэһэн «Эб найрамдал тухай декрет» (энэмнай мэнэ һаяхан мүндэлһэн совет засагай эгээл түрүүшын декрет байһан юм) соо гүүхэдхи түрүүшын социалис гүсэнэй өөрынгөө политика эрхилхэ, «бүхы арадуудай урда нюуса ноосэгүй ябуулга хэхэ», «правительствануудташье, арадуудташье» өөһэдынгөө дурадхалнуудые хандуулха», «дайн болон амгалан тайбан байдалай асуудалнуудта арадуудай хамаарсаха ябадалда туһа хүргэхэ» гэһэн политика ябуулха гэһэн залан сэхэ хүсэл эрмэлзэлынь элирхэйлэгдэһэн юм. Советүүдэй съездын үзэмжэдэ энэ Декредэй проектые табихадаа, Ленин иигэжэ хэлээ бэлэй: «Эб найрамдал, үнэн сэхэ байдал тухай хубхай хоосон үгэ хэлэдэг, харин хэрэг дээрээ эзэмдэхэ, дээрмэдэн булимтархы дайнуудые хэдэг правительствануудай мэхэ гохоодо эсэргүүгээр бидэ тэмсэнэбди». Энээнтэй хамта, капиталис гүрэнүүдтэй Совет ороной харилсаанууд тушаа тэмдэглэхэдээ, «манай зүбшэхэгүй ушараар хаалта хэхэ ба тэдэниие үхэл хосоролгодо эльгээһэнээ арадуудһаа нюуха арга боломжые эдэ правительствануудта бидэ үгэхэ эрхэгүйбди, ёһошьегүйбди... Эрилтэ табиха ябадал манай дайсадта байдалаа хүнгэдхэхэ арга олгохо байна бшуу. Бидэ бүхы һанамжа дурадхалнуудаа арадта элеэр харуулха ёһотойбди. Бүхы правительствануудые манай эрилтэ дурадхалнуудай урда бидэ табихабди, харин тэдэ өөһэдынгөө арадуудта харюу үгэдэг байг лэ».

Тус асуудалые залан сэхээр, коммунис ёһоор табилга иимэ байна. Тиимэһээ эдэ Ленинэй үгэнүүдые, Ленинэй гол ёһонуудые минии дабтаһан ушар дэмы бэшэ.

Тэрэ сагай ба мүнөөнэй оршон байдалай хоорондо гүнзэгы удхатай адлирхуу юумэд бии гэшэ. 1917 ондо, дэлхэйн түрүүшын дайнай эрид шанга үедэ, эгээл гол асуудал иигэжэ табигдадаг байгаа: арадуудта империалис правительствануудай баадхаһан шуһата муухай дайе яажа түргэнөөр болюулхаб? Энээнэй эгээл ашаг үрэтэй арга зам гэхэдэ, гансашье правительствануудта бэшэ, харин арадуудта хандаха хэрэгтэй гэжэ В. И. Ленин, парти шиидхэһэн байна. Мүнөө дэлхэйн арадууд буу зэбсэг үрдилдэн бүтээлгэдэ, ядерна мүрысөөндэ баадхан оруулагданхай. Энэмнай бүри ехэ аймшагтай һандарал хосоролой аюул тохёолдуулна. Тиимэһээ бидэ баруунай правительствануудтай эдэ асуудалнуудые шиидхэхэ талаар эршэтэйгээр, нарин нягтаар оролдохо зуураа, бидэ арадуудта саг үргэлжэ хандадаг, өөрынгөө политикые тэдэндэ мэдүүлдэг байна гэшэбди.

Асуудал: Афганистандахи дайе ойрын сагта болюулха, тэрээнһээ уламжалан, энэ оронһоо совет сэрэгүүдые гаргаха ябадалда этигэхэ үндэһэ һуури бии гэшэ гү?

Харюу: Энээниие бидэ ехэтэ хүсэдэг байнабди, арга шадалаараа тэрэниие түйлаха гэжэ оролдодог байхабди. Манай мэдэһээр, Афганистанай правительство иимэ хараа бодолые баримталдаг юм. Оронойнгоо дотоодын хүгжэлтын орёо асуудалнуудые гуримшуулха харгы замаар саашаа дабшахаар тэдэ бэлэн, түбэй газартаашье, тэрэшэлэн провинцинуудташье политическэ элдэб хүсэнүүдые, үндэһэ яһатанай, шажан мүргэлэй, интеллигенциин, худалдаа наймаанай түлөөлэгшэдые оруулалсан, ажабайдалаа гуримшуулан һайжаруулха ябадалда эдбэхитэйгээр хабаадуулдаг байна.

Гэхэтэй хамта бүхы юумэн Афганистанай правительствоһаа дулдыдангүй. Гадаадаһаа хамааралсалгын үндэһөөр бии болоһон энэ эүришэлдөөндэ тэрээниие үргэлжэлүүлхэ ба үргэдхэхэ дуратай гадаадын хүсэнүүд хамааралсана. Эдэмнай Пакистан, США болоно бшуу. Баруун Европошье үйлэ хэрэгэй хүгжэлтэдэ нүлөө үгэжэ шадаха байна. Хэрбээ Афганистандахи, мүн тэрээндэ хабаатай эрхэ байдалые үнэн сэхээр, тэндэ сэгнэбэл, мүн тэрэшэлэн өөһэдынгөө хубиин аша туһануудые, олониитын амгалан байдалай аша туһануудые бодожо үзэбэл, эдэ асуудалнуудые шиидхэлгэдэ туһа хүргэхэ арга замууд олдохо байгаа.

Асуудал: Совет-француз харилсаануудые һайжаруулагдажа шадагдаха гү, энээнэй тула юу хэхэ хэрэгтэйб?

Харюу: Шадагдаха. Һайжаруулагдаха ёһотой гэжэ би хэлэхэ байнаб. Советскэ Союз Францитай үргэн харилсаа холбоо тогтоохо, совет болон француз арадуудай хоорондохи хани барисаае хүгжөөхэ гэжэ оролдодог. СССР болон Франциин хоорондохи илгаанууд хадаа тэдэнэй үгээ ойлголсолго ба харилсаа холбоондо һаад ушаруулха ябадал оготолон бэшэ бшуу. Энэ — манай бата һайдамтай, удаан болзорой, гол шухала хараа бодол мүн. СССР болон Франциин бэе бэеэ ойлголгые һайжаруулха ба харилсаа холбоогоо гуримшуулха хадаа манай оронуудай үндэһэн шухала аша туһада — Европодо, бүхы дэлхэйдэ эб найрамдал хүсэжүүлгэдэ, уласхоорондын оршон байдал һайжаруулгада тон шухала гэжэ бидэ тоолонобди.

Совет-француз харилсаануудта шэнэ түлхэсэ үгэхэ гэшэ нёдондо намар Парижда болоһон дээдэ тушаалтадай уулзалгын гол удхань байгаа. Һүүлэй үедэ зарим тэды юумэн түйлагдаа. Тиигэбэшье, манай һанамжаар хэрэглэгдээгүй үшөөл ехэ арга боломжонууд байһан зандаа. Иимэ түүхын ехэ хэмжээнэй асуудалнуудые — буу зэбсэг үрдилдэн гаргалгые хорихо ба ядерна буу зэбсэг, олониитые хюдаха бусад түхэлэй зэбсэг хэрэгсэлнүүдые бүрин дүүрэнээр үгы хэхэ, замбуулинай добтолхы буу зэбсэгүүдые байгуулха ябадалые усадхаха гэхэ мэтэ асуудалнуудые шиидхэхэ талаар манай оронууд эдбэхитэй ябуулга хэхэ байха гэжэ найдаха дуран хүрэнэ.

Эрдэм-техникын болон ухаан бодолой ехэ хүсэ шадалтай, һайн һайхан харилсаануудай дүй дүршэлтэй гүрэнүүд болохо Советскэ Союз ба Франци эрдэм, техникын талаар харилсаа холбооной муу бэшэ жэшээ харуулжа шадаха байгаа бшуу. Худалдаа наймаанай-экономическэ харилсаануудые саашадань хүгжөөлгэтэй хамта Францида хүн зониие ажалаар хангаха асуудалые шиидхэлгэдэ зарим тэды туһа энэмнай хүргэжэ шадаха байгаа.

Совет-француз харилсаанууд хоер арадуудай бэе бэедээ дуратай байлга ба хүндэлэлгэдэ заншалта ёһоор түшэглэдэг байгаа гэжэ түүхэ гэршэлнэ.

Француузуудые Советскэ Союзда дурагүй, этигэл найдалгүй болгохые, манай ороной байдалые, тэрэнэй политикые буруугаар харуулхые танай ороной зарим бүлэгэрхидэй үсэдөөр оролдодог байһаниинь бидэндэ бүришье ойлгогдоногүй. Соведүүдтэ харша ябуулгые буруушаадаг, Советскэ Союз, социализм тухай үнэн үгэ тараадаг байһанайнь түлөө француз коммунистнуудта, «Юманите» газетэдэ талархалтайбди. Энэнь хадаа Франциин Коммунис партиин манай партитай нэгэн һаналтай байлгын шухала янзануудай нэгэниинь мүн гэжэ бидэ тоолонобди.

Тэрээндэ хабаатай бүхы партинуудай — адли тэгшэ эрхэтэй, бэеэ даанхай, ондо ондоо эрхэ байдалда хүдэлдэг, элдэб зорилгонуудые шиидхэдэг ба олониитэ ажалшадай аша туһын түлөө, эб найрамдалай ба социализмын түлөө хамтын тэмсэлээр нэгэдэнхэй партинуудай һаналаа нэгэдэнги байлгаар коммунис хүдэлөөн хүсэтэй юм.

Үгынгөө түгэсхэлдэ «Юманите» газетын уншагшадта, француз коммунистнуудта, Франциин бүхы ажалшадта үнэн зүрхэнэй амаршалга, һайн һайханиие хүсэхэ байнаб.

* * *

Харюунуудай текстые француз нүхэдтэ дамжуулха үедэ М. С. Горбачев Р. Леруа хоёрой хоорондо үнэн зүрхэнэй нүхэр ёһоной оршон байдалда хөөрэлдөөн болобо.

Р. Леруа. Нүхэр Горбачев, Тантай уулзаһандаа ехэ баяртайб. Нүхэд Ж. Марше болон манай партиин хүтэлбэрилхы зарим гэшүүдһээ Танда үнэн зүрхэнэй амаршалга нэн түрүүн дамжуулха хүсэлтэйб.

М. С. Горбачев. Энэ уулзалгада би баһал баяртайб. «Юманите» газетэдэ интервью үгэхэб гэжэ нүхэр Маршедэ, мүн танай бусад нүхэдтэ үгэеэ үгэһэн хүм. Мүнөө уулзажа байхадаа, тиихэдэ абаһан уялгаа дүүргэжэ байна гэшэб. Мэдээсэлнүүдые аха дүүгэй ёһоор халан абалсахын тулада уулзаха арга боломжо бүхэниие манай партинууд дэмжэхэ ёһотой гэжэ һананаб.

Р. Леруа. Манай асуудалнуудта үнэн сэхэ ба нюуса далдагүй харюунуудые үгэһэндэтнай түлөө тон ехэ баяртайб. Эндэ дурдагдаһан темэнүүд францууздые ехэтэ һонирхуулдаг. Харин тэдэнэртэ үнэн зүб мэдээсэлнүүд дуталдадаг шуу. Франциин олониитэдэ мэдээсэлнүүдые дамжуулдаг хэрэгсэлнүүд ехэнхидээ советдүүдтэ харша хараа шугам бэелүүлдэг гээд тэмдэглэхэ ёһотойб. Энэнь халагламаар.

М. С. Горбачев. Манай дүтын ханинар, француз коммунистнууд, мүн Франциин засаг бариша бүлэгэрхидэй түлөөлэгшэд, тэрэ тоодо президент бидэнэртэй хөөрэлдэхэдөө, манай оронуудай хоорондохи харилсаануудай оорын түүхэтэй, хани ёһоной шалтагаан шэнжэ шанартай гэжэ мэдүүлдэг гэшэ. Тиихэдэ иимэ харилсаануудые сахин хүгжөөхэ, шэнэ удха шанартай болгохые оролдодог тухайгаа онсолон тэмдэглэдэг. Францитай бэелүүлэгдэдэг хани ёһоной холбоо харилсаанай үнэ заяанай ёһо за шалда үнэн сэхэ совет хүтэлбэрилэгшэд арад зонойнгоо түүхэ зүрхэлэн харуулна, совет-француз һайн һайхан харилсаануудые хүгжөөхын тулада боломоор бүхы юумэ хэдэг. Француз талынхид өөһэдынгөө мэдүүлгэнүүдэй ёһоор иимэл хараа шугам бодото дээрээ бэелүүлхэ ёһотой гэжэ бидэ тоолодогбди. Тэзд СССР тушаа харша ябуулгын Францида үргэн хэмжээтэйгээр хэгдэжэ байһаниинь ойлгосотой бэшэ байна.

Хорюултай ажал ябуулга хэбэ гэһэншүү шалтаг бараад, совет посольствын хэдэн хүдэлмэрилэгшэдые Франциһаа һаяхан ябуулһан баримтые абаад үзэе. «Совет шпионуудай» һүүдэр һүлдэ Францида дахин үзэгдэнэ. Энэнь хадаа һанаанһаа абажа хэһэн ямаршье үндэһэ баримтагүй ябуулга болоно. Жэшээнь, «зүбшөөгдөөгүй холбоо барисаатай» байгаа гэжэ зэмэлэгдэһэн хүнүүдэй тоодо гансал посольствын байрада хүдэлдэг техническэ хүдэлмэ-

Совет орон дотор

ГАМТАЙГААР, ЭЗЭН ЁҺООР

БИЛЬНЮС. Совхозуудай фермэнүүдээр, айлнуудаар ябажа, продукци тушаан абаха, зоохэ хэрэгые Литвагай агропромой болбосоруулгын промышленность даажа абанхай. Утенскэ РАПО-гой дүй дүршэлые үргэнөөр дэлгэрүүлхэдэнь, ехэ туһа түхэм болоһон байгаа. Тэндэ «Центровывоз» гэжэ программын ёһоор нютагай һүнэй заводой болон мяханай комбинадай тусхай транспорт тодорхой маршрутграфигаар ажахынуудаар ябадаг болонхой.

Нэгэ түбһоо хангалгые нэбтэрүүлхын урда бэлэдхэлэй ехэ хүдэлмэри хэгдэһэн байгаа. Болбосоруулгын предприятинууд болон ажахынуудай мүнгэ зөөрөөр Утенскэ районд түхеэрэгдэһэн тушаан абалгын 120 пунктнуудта юумэ хүргэдэг түхеэрэлгэнүүд хабсаргагданхай, юумэ ашаха талмайханууд түхеэрэгдэнхэй. Һү зоолгын машинануудые тусхай замаар ябуулдаг болохын урда тээ тааруу һалаа харгынууд баригдажа, ашаа зоохэ замынь 40 километрээр хороогдсоһон юм. Тиигэжэ жэлэй туршада 20 мянган түхэриг алмаха арга олдоо. Энээнэй урда тээ һү зоодэг байһан 200 гаран ажалшад сүлөөлэгдэжэ, ондоо хүдэлмэридэ хабаадаха аргатай болоо һэн. Продукци иимэ эмхитэйгээр зоохэдэнь, тэрэнэй шанарынь һайн байна.

Республика дотор иимэ дүй дүршэл нэбтэрүүлхэ үедэ нарижуулгын олохон дурадхалнууд оруулагдаһан байгаа. Жэшээнь, РАПО-гой хэдэ хэдэн соведүүд эд хэрэглэгшэдэй хамжаае эдэ хүдэлмэридэ хабаадуулаа юм. Райпотребсоюзууд өөлөн сельпонууд өөһэдынгөө мүнгэ зөөрөөр тушаан абалгын пунктнуудые барина.

КООПЕРАТОРНУУД — ХҮДЭЛМЭРИШЭДЭЙ ЦЕХҮҮДТЭ

НОРИЛЬСК. (Красноярска хизаар). ...бэшэ, харин байра дээрээ хүргэгдэһэн нюдэ, элдэб варени, хүбшэ тайгын ... Таймырай автономито округой ... наймаанай хүдэлмэрилэгшэд эндэхи ... үгоо. Ашагта малтамал шанаржу... комбинадай түбэй автотранспортн... «Кооператор» магазинай филиал һа... Хойто зүгэй зэрлиг орын, элдэб ... янзын загаһан тэрэнэй тагууд д... худалдаа наймаанай управлениин эд... мышленна эд бараанай магазинууд ...

ДЕПУТАТ — АРАДАЙ ТӨЛӨӨЛЭГШЭ

...БЬЯАСТАЙ АЖАЛАЙ ДОЛГИН СООГУУР

даа оролдосотой, оньһон техникэдэ бэрхэ Агзам Шакировта үгэе!— гэжэ колхозой правлениин гэшүүн, үнинэй коммунист С. П. Бубеев тон зүбөөр тиихэдэ дурадхаа бэлэй.

Шэнэ тракторай жолоое бариһан Агзам Шакиров арба...

юм. «Партиин зэргэдэ ороһон ушар минии ажабайдалда мартагдашагүй үйлэ хэрэг болоо. Өөрынгөө эрхим ажалаар, бүхы коммунистнуудта адляар, бусадта үльгэр жэшээ харуулха гээшэ минии нангин зорилго, уялга болоһон байгаа» гэжэ тэрэ хөөрэдэг.

нер набшаһата ногоон тэжээл, харин 1985 ондо 355 центнер хуряажа шадаһан байна бшуу. Тэрэнэй звенодо дүй дүршэл ехэтэй механизаторнууд Максим Дамбаев, Борис Аглеев гэгшэд звеное даагшаһаа жэшээ абажа, баһал үндэр дүнгүүдые туй...

нойлгөө эхилдэг байнабди. Тарилга хэжэ дүүргээд, ургаса харуулһалха гээшэ эгээл шухала хүдэлмэри болодог гээшэ даа.

Коммунист, бэрхэ механизатор А. Г. Шакиров тухай хөөрэлдөөнэй болоходо, колхозой парткомой секретарь

Шакиров үбэл, зун колхозой ямаршье сэг дарыдань, ша...тайгаар хэдэг бэрхэ ...ор гээд түрэл Карл ...а нэрэмжэтэ колсуурхаһаар үнинэй ...

...з дайнай үеэр эхэ, ...гээ хамта Агзам ...Баргажанай райо...ол нютагта ерэһэн ...Баян-Голой дунда ...һуража, 6 класс ...удаа тэрэ колажаллажа эхилээ. ...актористын курсада ...еханизаторай мэр...болоһон юм...

...хүсэтэ трактор ...асаргадаа. Тэрэнииe ...лгажа үгэхэб? —гэ...ал нэгэтэ гараа һэн. ...заршамтай, ажал...

дахи табан жэлэй түсэбые амжалтатайгаар дүүргэжэ, колхозой правлениин гэшүүдэй этигэл найдабарие яһала харюулаа. Арбадахи табан жэлдэ эрхимээр ажаллаһыень гэршэлэн, тэрэнэй энгэр дээрэ Ажалай Улаан Тугай орден ялалзаа. Тиихэдэ Агзам Гарипович «Социалис мүрысөөндэ илагшa» гэһэн энгэртээ зүүдэг тэмдэгээр олон жэлдэ таһалгаряагүйгөөр шагнагдаа. Тиигэнгүй яахаб? Механизаторнуудай ажалай жэлэй дүнгүүдые гаргахада, А. Г. Шакиров заатагүй түрүү һууринуудай нэгые эзэлдэг лэ байна бшуу. Гансашье колхоз соогоо бэшэ, бүхы район соогоо шалгардаг ха юм.

Агзам Гарипович 1969 онһоо хойшо КПСС-эй гэшүүн

Коммунис ёһоор ажаллажа, олон жэлэй туршада ехэ амжалтануудые түйлэһэнэйнгөө түлөө А. Г. Шакиров Буряадай АССР-эй габьяата механизатор гэһэн нэрэ зэргэдэ хүртэнхэй. Колхоздоо, мүн район соогоо эршэтэ ажалаараа суурхаһан механизатор колхозойнгоо коммунистнуудай этигэлдэ хүртэжэ, Баргажанай районно партийна конференциин хүдэлмэридэ хабаадалсаһан байна.

Агзам Шакиров арбан нэгэдэхи табан жэлэй туршада кукурузашадай звеное даагшаар ажаллаба. Тиихэдэ баһал һаянай үзэгдөө, харагдаагүй ехэ амжалта түйлаа. Жэшээлхэдэ, 1984 ондо тэрэнэй ударидадаг звено даалгагдаһан 250 гектар талмайн гектар бүриһөөнь 380 цент-

ладаг болонхой гээд тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

— Бэрхэ трактористнууд Рашид Галимов, Валерий Цыденов гэгшэд хабарай тарилгын үеэр туһалдаг. Эдэнэй хүсөөр муу бэшэ дүнгүүд түйлагдана,— гэжэ Агзам Гарипович хэлээ һэн. Үнэн дээрээ иимэ амжалта түйлахадань, звеное даагшын оруулһан хубита угаа ехэ ааб даа.

Ажалдаа үндэр амжалта түйладаг «нюуса» тухай хөөрэжэ үгыт гэжэ Шакировта хандахадамнай, үһан буряадаар иигэжэ хөөрөө һэн:

— «Нюуса» гэжэ юун байхаб даа. Тарилга хэхэһээ урид һайнаар үһалдаг зомди. Тиигээд хахалдаг, хахалалгаяа дүүргэмсээрээ, шииг нойтонойнь һалахаһаа урид бор-

Б.-Ж. Ш. Доржиев «Бултадаа Шакиров шэнгеэр оролдосотойгоор ажалладаг һаа...» гэжэ бодолгото болонгёор хэлэжэ байгаа һэн.

Агзам Гарипович арадай депутадуудай Баян-Голой сомоной Соведэй депутадаар гурбадахияа һунгагдаба. Тэрэ сомоной Соведэй хүдөө ажахын талаар сагүргэлжын комиссиин гэшүүн юм. Хүдөө ажахын шухала хаһын дүтэлхэдэ, оньһон техникэ заһабарилга, механизаторнуудай һуралсал, хүдэлмэриин шанар гэхэ мэтэ асуудалнуудаар шалгалтануудые үнгэргэжэ, дутуу дундануудые усадхаха тушаа хэмжээнүүдые абадаг байна. Тэрэшэлэн депутат А. Г. Шакиров һунгагшадай захяануудые сагдарыдань дүүр-

гэхэ гэжэ оролдоно. Жэшээлхэдэ, һууринаа болбосон түхэлтэй болгохо, үйлсэнүүдтэ һуулгагдаһан һөөг модонуудые үхэр малһаа хамгаалан хорёолхо тухай захяануудые һургуулиин багшанар ба һурагшадай хүсөөр бэелүүлжэ шадаһан байна. Энэ хэрэгые депутат өөрөө эмхидхээ гээд тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Һаяхан «КПСС-эй обкомой, Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй, профсоюзуудай соведэй, ВЛКСМ-эй обкомой хамтын тогтоол толилогдожо, 1985 ондо кукурузын баян ургаса ургуулха түсэбөө дүүргэхэ талаар республикын колхоз, совхозуудай кукурузашадай звенонуудай социалис мүрысөөнэй дүнгүүд республикын газетэнүүдтэ хэблэгдээ. Кукурузашадай звенонуудай дунда дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ илажа гарагшадай тоодо А. Г. Шакировай нэрэ эгээл түрүүлэн бэшэгдэһэн байна. Энээниие уншахадаа, үнэн зүрхэнһөө баярлаа һэм. Юундэб гэхэдэ, абьяастай ажалай долгин соо түйлагдаһан эрхим үрэ дүн иимэл һайхан эсэстэй байха ёһотой ха юм.

С. ОЧИРОВ.

ЛОМОНОСОВОЙ ЭМЖЭТЭ ...АЛЬНУУД

АШАГ ҮРЭТЭ АЖАЛАЙ, ЭЛҮҮР ЭНХЭ БАЙДАЛАЙ ТҮЛӨӨ

РЕПОРТАЖ. ИЗМАЙЛОВАЙ ХОЁРДОХИ АЖАБАЙДАЛ

Республикымнай наркологическа диспансертэ болон промышленна предприятинуудтахи тэрэнэй юһэн отделенидэ архиин үбшэнтэй болоһон 500-гаад хүн үдэр бүри аргалуулжа байна. Тэдэнэр эндэ өөһэд өөһэдынгөө харгыгаар лэ сугларһан зон ааб даа. Зариманиинь һайн дураараа туһа эрижэ ерээ, нүгөөдүүлыень түрэлхидынь асараа, гурбадахииень — хамта хүдэлдэг нүхэдынь, бэшыень милициин хүдэлмэрилэгшэд хүсөөрөө ерүүлээ. Тиигэбэшье эдэнэр бултадаа хатуу харатай бүхэ гэгшээр нүхэсэһэн нэгэл түхэл шэнжэтэй зон. Эдэнэй олонхидынь ажалшье, гэр бүлэшье үгы, нүхэдшьегүй байха; түрэлхидынь үни хада урмаяа хухаржа, тэдэниие тоохоёошье болиһон. Эдэндэ хэншье бодото наһыень үгэдэггүй, бүгэдэ үтэлһэн, үндэр наһатай шэнгеэр харагдадаг. Тиингүй яахаб, эгээл үнэтэй юумэеэ — бэе махабадынгаа элүүр энхые, шииргшамбай бэеэ үни хада алдаа ха юм.

Мүнөө бидэ БМДК-гай наркологическа отделенидэ ерээд байнабди. Танилсанабди. Архидажа ябаһан үе соогоо бүхы юумэеэ алдаһан тухайгаа, тэдэ онуудаа ямаршье хүсэлгүйгөөр дэмы үнгэргэһэн жэлнүүд гэжэ хүн бүхэниинь хөөрэнэ. Тиигэхэ зуураа аргалуулжа, хүн боложо байһан газарайнгаа врачнууд болон медсестрануудта сэдьхэлэй ехэ баяр хүргэнэ.

Комплексно бригадын станочник И. Н. Измайлов 17 наһатайһаа үйлэдбэридэ хүдэлжэ эхилээ. Салингаа абахалаараал, аха нүхэдһөө ондоо болохогүйн тулада хундагыва амһар барижа эхилбэ. Мүрэн горхонһоо эхилдэг, архидалга хундагаһаа эхилдэг гэжэ улад зомнай дэмы хэлсэдэггүй ха юм.

19-тэйдөө Совет Армида албанда мордоо. 1976 ондо путевкоор Примориин хизаар ошожо, судна бүтээлгын заводто ороо. Тэндэ: үнөөхил салин, үнөөхил нүхэд — бүгэдэ нүхэсөө. Ажал дээрэшье, хамтын байрадашье — дайралдаһан лэ газартаа уужа эхилээ. Архи уужархёод, зоригтой, хүхюутэй, һайндэрэйхи шэнги зантай ябажа байхадань, гоёл байгаа һэн хаш. Бай байһаар уудаг архиинь хэмжээн ехэ болсбо. Ажалһаа гээгдэжэ, тэлэрүүлгын газарта орожо захалба. Гэр бүлэ соонь хэрүүл таһархаяа болёо. Иван архи уухаяа одоол болихо байна гэжэ хэды һанабашье, бирааһгүй. Архи Иванһаа хүсэтэй байшоо бшуу.

И. Измайлов тиигэжэ хүн бэшэ боложо ябатараа, нүхэдэйнгөө дурадхалаар Уссуридахи наркологическа диспансертэ архиһаа гаргуулхаяа ошобо. Арбан һара уунгүй, бэеэ барижа ябатараа, дахинаа бүдэрбэ. Тиихэдэшье даа, урданайхиһаа дороор архияа шуһалба.

— Зай иихэдээ, Иван, бэеэ барижа шадахаяа болибош. Нүхэдшни шамда архи уулгана гэнэш. Тэдэнһээ холо боло, нэгэ тээшээ яба саашань,— гэжэ түрэлхидынь дурадхаба. Тиихэдэнь тэрэ 1982 оной май һарада Гусиноозерско ГРЭС ерэжэ, шэнэ нүхэдэй бии болотор, хэдэн һара гэмгүй хүдэлөө болобо. Удангүй, нүхэд олдожо, Измайловай шэнэ «ажабайдал» эхилээ һэн.

Энэ замынь тэрэниие БМДК-гай наркологическа кабинет асараа бшуу.

1982 оной сентябрьһаа Измайлов архи амандаашье хэнэгүй. Зүгөөр архидадаг байһан үеэ, мүнөө һанахадань, үнэхөөрөө, дураа гутан, жэрхэхээр байдаг. «Хүнэй архидалга дүрбэн табсантай гэлсэдэг. Түрүүн тугас шубуун, удаань һармагшан, тиигээд арсалан, һүүлээрнь гахай» гэжэ буруу хэлсэдэггүй байна — гэжэ Иван хөөрэнэ. —Би тон лэ тиимэ ябаа һэн бэзээб. Һанахадашье муухай. Мүнөө һогтуушуулые харахадаа, жэрхэдэһэмни хүрэдэг.

Мүнөө И. Измайлов урданай бэшэ, харин тэд ондоо хүн болонхой. Комбинадта хүдэлхээ үлэһэн. 1-дэхи цехэй хүдэлмэрилэгшэ Екатерина Прокопьевнатай гэрлээ. Измайлов ашаа зөөгшөөр хүдэлдэг һэн. Удангүй станочник (машинист) болгогдоо. Бригадир Г. И. Пахомов Измайлов ударник болонхой. КПСС-эй гэшүүндэ кандидадаар һая абтаа».

Комбинадай комплекно түрүү бригадын бригадирай иимэ үгэ дуулахадаа, И. Н. Измайловай хэн ябаһанаа ямар хүн болоод байһаниинь элирнэ бшуу. Энэ хубилалта тухайгаа Измайлов өөрөө иигэжэ хэлээ һэн: «1985 оной намар аяншалгын путевкоор Япон ошожо ерээб. Иигэжэл ажабайдалаймни хоёрдохи хуби эхилээ һэн. Һанаан бодолдо ямар хүнгэн зохид гэээшэб. Гэр бүлэдэм хуу һайн. Хүнүүдэй урдаһаа сэхэ харадаг болонхойб».

БМДК-гай партбюрогой секретарь В. Г. Васильевта үгэ үгэе:

— Комбинадайнгаа дэргэдэ наркологическа таһалга нээлгэхэдээ, муу юумэ хээгүйбди гэжэ һанагшабди. Аргалуулһанай удаа олон хүн һайн боложо, коллективэймнай гэшүүн боложо үлөөд. муу бэшээр хүдэлдэг юм. Жэшээлхэдэ, инженер А. В. Чмелев РСУ-гай ахамад прорабаар дэбжүүлэгдээ һэн. Манай комбинадай дэргэдэхи наркологическа отделенидэ аргалуулжа байһан архиншад 1985 ондо 371 мянган түхэригэй продукци бүтээһэн байна. Тиимэһээ энэ нэгэдэлдэмнай ашатай туһатай түхеэрэлгэ болоно. Мүнөө үедэ отделениеэ диспансер болгохын тула 50—60 оро нэмэхээ байнабди. Өөһэдымнай комбинадай зүгһөө мүнөө гурбан хүн аргалуулна.

Архидалгагүй байдалай түлөө тэмсэхэ һайн дуранай бүлгэмэй Буряадай республиканска эмхиин түрүүшын конференци 1985 оной октябрь соо болоо һэн. «Архидалгатай тэмсэхэ иимэ эмхиин бии болоһондо би баяртайб. Үнэн зүрхэнһөө дэмжэнэб. Энэ тэмсэлые бишыхашье һуладхангүй, үргэлжэ ябуулжа байха шухала. Хүнүүдые иигэжэл архинша муухай байдалһаань абарха, туһалха хэрэгтэй»,— гэжэ нүхэр Измайлов үгэ соогоо тэмдэглээ һэн.

Һүүлээрнь энэ асуудалай БМДК-да шиидхэгдэжэ, эхин эмхиин байгуулагдаха болоходо, И. Измайлов Бүхэсоюзна бүлгэмэй гэшүүн болохо тухай мэдүүлгэ үнгэрэгшэ намар бариһан юм.

Теэд энэ гансахан жэшээ бэшэ. Тус комбинадай табяад хүдэлмэришэд шэнэ бүлгэмэй байгуулагдаһые амаршалжа, һайн дураараа мэдүүлгэнүүдые бэшэжэ, бүлгэмэй гэшүүд болоол.

БМДК-гай дэргэдэхи наркологическа отделенидэ олондо шоодобори үбшэнһөө аргалуулжа, зүб харгыда ороһон хүнүүд олон юм. Диспансерэй врачнууд болон сестранууд үбшэнтэндэ тэсэмгэйгээр, һайн һайханаар хандан, ойлгууламжын хүдэлмэри үргэнөөр ябуулан, мүрөө алдаад ябагшадай замыень сэхэрүүлһэн байна. «Наркологическа отделениин хүдэлмэрилэгшэдтэ үнэн зүрхэнэй баяр хүргэнэб,— гээд Н. Семенов дурадхал болон гомдолой дэбтэр соо бэшэнэ. — Хүндэтэ Алла Самуиловна, инаг медсестранууд таанадтаа өөрынгөө болон гэр бүлынгөө зүгһөө аргагүй ехэ баяр баясхалан хүргэнэб. Таанад хүн зондо баяр асарна гээшэт. Бидэнэй түлөө таанадай хэды зэргэ оролдоһые би мартахагүйб. Бултадаа элүүр энхэ, жаргалтай ябагты! Һайн даа!».

Архитай хахасан хахасаха гэжэ үнэнхэ сэдьхэлһээ бодоһон үбшэнтэн эрхэ бэшэ һайн боложо, заһарха байна бшуу. Тиигэжэ түрэл Коммунис партиингаа хараалһан асари ехэ зорилгонуудые шиидхэлгэдэ хубитаяа оруулалсаха байһандань найдамаар.

Д. ЦЫРЕНОВ,
«Ашаг үрэтэ ажалай, элүүр энхэ байдалай түлөө» гэһэн шалгалтын бүлэгэй гэшүүн.

ТАСС — АПН. ХИЛЫН СААНАҺАА

ЗҮБШЭН ХЭЛСЭЖЭ ЗАХАЛБА

НЬЮ-ЙОРК. Сириин тусхай делегациин һуужа ябаһан Ливиин граждан самолёдто эсэргүүгээр уласхоорондын агаарай дайдада Израилиин дээрмэдэхы ябуулга хэһыень ООН-ой Аюулгүйн Совет Сириин правительствын гүйлтаар дары түргөөр зүбшэн хэлсэжэ захалба. Уласхоорондын агаарай дайдада нииидэлгын эрхэ сүлөөе, аюулгүй байдалые лаб хангаһан уласхоорондын хуулинуудые, конвенцинүүдые бүдүүлигээр хазагайруулһан энэ һүйдхэлтэ ябуулга тон ехэ аюултай байна гэжэ Сириин гадаадын хэрэгүүдэй министр Фарук Аш-Шараа ООН-ой Генеральна секретариин нэрэ дээрэ эльгээгдэһэн бэшэг соогоо тэмдэглэгдэнэ.

Уласхоорондын бүхы эмхидэ эсэргүүгээр Тель-Авивай үүдхэһэн, бүгэдэ ниитын эб найрамдал ба аюулгүй байдалда уршаг тойбо татаһан гэмтэ ябуулга нэгэндээ нэтэрһэн һүйдхэлшэдэй амысынь татахын тула шууд сэхэ хэмжээнүүдые абаха эрилтэ Соведэй урда табина гэжэ Сириһээ ООН-ой дэргэдэ саг үргэлжэ байдаг түлөөлэгшэ Д. Аль-Фаталь мэдүүлбэ.

ДҮҮРЭН ТЕКСТНЬ ТОЛИЛОГДОО

НЬЮ-ЙОРК. КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь М. С. Горбачевой январиин 15-да хэһэн Мэдүүлгын дүүрэн текстые американ «Нью-Йорк таймс» газетэ толилбо. 2000 он болотор манай түби дэлхэй дээрэ ядерна буу зэбсэгүүдые бүрин хүсэдөөр усадхаха талаар шэглүүлэгдэһэн дурадхалнууд тэрээн дотор найруулагдаһан байгаа.

МЭДЭЭСЭЛЫЕНЬ ҺАЙШААБА

РИМ. Италиин Коммунис партиин хүтэлбэриин заседани эндэ боложо, ИКП-гэй Генеральна секретарь А. Наттын албанай хэрэгээр Советскэ Союзда ошожо, хэһэн хөөрэлдөөнүүдэй, уулзалгануудай дүнгүүдые зүбшэн хэлсэһэн байгаа. КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь М. С. Горбачевтой Москвада уулзаһан тухай ИКП-гэй Генеральна секретариин мэдээсэлые заседанида хабаадагшад һайшааба.

ЭЭЛЖЭЭТЭ СЕССИ

ПНОМПЕНЬ. Ороной гүрэнэй засаган дээдын зургаан болохо Кампучиин Национальна суглаанай ээлжээтэ сесси эндэ нээгдэбэ. Тэрэ НРК-гай Экономическа ба социальна хүгжэлтын дүнгүүдые, үнгэрһэн жэлэй гүрэнэй бюджедэй гүйсэдхэлые хаража үзэхэ, байгша оной түсэбүүдые баталха юм. Кампучиин Арадай-революционно партиин ЦК-гай Генеральна секретарь, НРК-гай Гүрэнэй Соведэй Түрүүлэгшэ Хенг Самрин болон республикын бусад хүтэлбэрилэгшэд сессиин хүдэлмэридэ хабаадана.

НРПК-гай ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, НРК-гай Национальна суглаанай Түрүүлэгшэ Чеа Сим сессиие нээлгэ дээрэ үгэ хэлэхэдээ, 1985 он ажахын байдалые һэргээлгэдэ, саашадань хүгжөөлгэдэ шэнэ шухала амжалтануудые түйлаһан байна гэжэ тэмдэглээ. Сагай уларилай хэды таарамжагүй байгаашье һаань, хүдөө ажахын жалшад 1983 онойхиһоо ехэ эдеэ хоолой зүйлнүүдые үйлэдбэрилбэ. Промышленность шухала хэрэгтэй олон зүйлэй эд бараа тогтууритайгаар үйлэдбэрилнэ. Республикын социальна байдал болон соёл болбосорол хурдан түргэнөөр хүгжөөгдэнэ.

Кампучида эсэргүүгээр соносхогдоогүй дайн хүдхэжэ байһан империализмын ба хархис хүсэнүүдэй харата ябуулгануудта НРК-гай зэосэгтэ хүсэнүүд шиидхэхы шанга харюу сохилто үгэнэ. Нёдондо жэлэй эхиндэ контрреволюционно бандануудта үзүүлэгдэһэн шанга харюу сохилтонууд орон доторхи тогтууритай байдалые бэхижүүлхын тула шухала удха шанартай байна. Тиихэ зуураа, НРК Зүүн-Урда Азидахи байдалые эбэй ёһоор шиидхэхэ талаар шэглүүлэгдэһэн залан сэхэ политика бэелүүлнэ.

АМГАЛАН БАЙДАЛАЙ АША ТУҺАДА

РИМ. Дүрбэн жэл үнгэрөөд лэ болохо уласхоорондын ехэ мүрысөөнүүд һайн һайхан хүсэл эрмэлзэлэй нааданууд болохо байна. Эдэ мүрысөөнүүд энэ зун Советскэ Союзда эхилхэ юм. Удаань Холбоото Штадуудта үнгэргэгдэхэ байна гэжэ наадануудта зорюулагдаһан пресс-конференци дээрэ хэлсэгдээ. Уласхоорондын семинарай дүүрэһэнэй һүүлээр тэрэ эмхидхэгдэбэ. СССР-эй, США-гай, Великобританиин ба бусад оронуудай спортын хүтэлбэрилэгшэд, бүхы дэлхэй дээрэ мэдээжэ болоһон чемпионууд энэ семинарта хабаадаһан байгаа.

Наадануудые үнгэргэхэ гэһэн үүсхэлые бүхы дэлхэй дээрэ үргэнөөр дэмжэбэ гэжэ пресс-конференци дээрэ тэмдэглэгдээ. Уласхоорондын спортын федерацинууд, Уласхоорондын олимпийскэ комитет энэ һанал бодолые һайшааба. Олон оронуудай эрхим бэрхэ спортсменүүд эдэ наадануудта хабаадахаар хүлеэгдэнэ.

Һайн һайхан хүсэл эрмэлзэлтэй наадануудай гол зорилгонь юун бэ гэхэдэ, арадуудай хоорондохи харилсаае, үгээ ойлголсолгые бэхижүүлхэ гээшэ тон шухала удха шанартай байна гэжэ пресс-конференцидэ хабаадагшад мэдүүлбэ.

СССР-эй Спорткомитедэй түрүүлэгшын орлогшо А. И. Колесов, СССР-эй Гостелерадиогой түрүүлэгшын орлогшо Г. З. Юшкявичус пресс-конференци дээрэ үгэ хэлээ. Энэ һайн һайхан хүсэл эрмэлзэлтэй наадануудые үнгэргэхэ гэһэн һаналые совет спортсменүүд үүсхэл эдэбхитэйгээр угтаһан байгаа. Тэрэниие спортивна ба эмхидхэлэй үндэр дээдэ хэмжээндэ үнгэргэхын тула СССР-тэ бүхы юумэ хэхэ юм гэжэ тэдэнэр тэмдэглээ. Мүрысөөнүүдые үнгэргэхын тула Москвагай болон ороной бусад хото городуудай эрхим һайн спортивна объектнүүд үгтэхэ байна.

* * *

Италиин гадаадын хэрэгүүдэй министр Д. Андреотти пресс-конференцидэ хабаадагшадтай уулзаба. Римдэ ерэһэнэйнь түлөө тэрэ элитэ мэдээжэ спортивна ажал ябуулагшадта, спортсменүүдтэ баяр баясхалан хүргөө.

Уран зохёолшо Жамсо Тумуновай түрэһөөр 70 жэлэй ойдо

ТАЛЫН БҮРГЭД

ТЭБХЭР ТАБИН ЖЭЛЭЙ саана, би залуу хүн, сэрэгэй уялгата алба дүүргэжэ табигдаад, ута хормойтой морин сэрэгшын шинельтэй, шобогор шлем малгайтай хүн почтын машинада һуухадам, мүн лэ энэ машинаар зүүлжээ ошохо, хара хурьган энгэртэй, хүхэ бүд гадартай, ута хамсытай буряад дэгэлтэй, дүүрэн сагаан шарайтай хүбүүн намайе шарайшалан хаража:

— Та Номтоев бэшэ гүт? — гэжэ асууба.

— Тиимэ.

—Сайн! Би Яруунын аймагай комсомолой комитедэй пионернүүдэй таһагые даагша Жамсо Тумунов гээшэб, — гээд, хажуудам зэргэлжэ һуухадаа:

—Та, Ярууна ошохо гүт? — гэбэ.

— Тиихэ. Эгэтын эхин һургуулида багшаар ошохом.

— Танай нүхэр тэндэ багшалдаг гүб даа. Би мэдэхэб. Һайн һургуули даа. Би Дээдэ-Үдэ ажалаараа ерээд, бусажа ябанаб гэжэ эхилээд, саашадаа түрүүшынхиеэ Яруунда ошожо ябаһан намайгаа Ярууна нютагтай һайн танилсуулаа һэн. Тэрэ үедэ Яруунын совхозой газетын редактораар хүдэлжэ байһан Жамьян Балданжабон тухай, залуу бэшэгшэдэй гаргадаг «Булаг» тухай, колхозууд болон һургуулинууд тухай, түрүү хүнүүд, багшанар тухай хөөрэбэ. Хоюулан ойро танилсажа нүхэд боложо эхилээ бэлэйбди. Намарай үдэр барагдажа, үгэ замайшье эсэс болоо һэн. Үдэшэ Тайлууд тосхон хүрэжэ ерэбэбди. Почтоо тушаажа байха үедэнь Жамсо, намайгаа Эгэтын гол хүрэтэр үдэшөөд:

—Энэл харгыгаараа сэб сэхэ, тэрэ бүрыгшэ сонхын гэрэл шэглээд ошохот. Эгэтын колхоз угтажа байха. Зай, баяртай! Хамта саашадаа хүдэлхэбди,— гээд гэдэргээ яаран бусаба.

Эгэтын жэшээтэ эхин һургуулида багшаар ажаллажа эхилбэб. Аймагай комсомолой пионерэй таһагые даагша Жамсо Тумунов ехэ эдэбхи үүсхэл гаргажа, пионерэй хүдэлмэри һонирхолтойгоор ударидадаг һэн. Хододоо һургуулинуудаар ябажа, һурагшад пионернүүдтэй уулзалга хэдэг, наада зугаа эмхидхэдэг, һонирхолтой юумэ хөөрэдэг, уншадаг һэн. Пионер тухай шүлэг, дуу ородһоо оршуулаад, үхибүүдтэ дуулуулха. Газетын редакциин дэргэдэ Жамьян Балданжабоной хүтэлбэри доро һайн хүдэлжэ байгаа эхилэн бэшэгшэдэй нэгэдэлтэй манаа хабаадуулжа, тэдэнэй гаргадаг «Булаг» альманах гаргалгантай холбобо. Олон хэмжээ ябуулга эмхидхэхэ тухай дааб҃аринуудые арсахын аргагүйгөөр үгэхэ, дүүргэнгүй байхын аргагүйгөөр шалгаха, һануулха. Жамсо тон зоримгой, шударгуу, эрхим эмхидхэгшэ, зоной дунда нюуралхуу, үрүүд һайтай һэн. Ямаршье ударидагшада асуудалтай ороо һаа, хэрэгээ бүтээжэл гараха. Зөөри слоод лэ, элдэб слет, семинар үнгэргэхэ. «Булаг» журналай эдэбхитэнэй зүблөөн Нарһатада боложо, ехэ мүрысөөн болоо. Зохёолнуудые зүбшэн хэлсээ, хабаадагшадта шан бэлэг элбэгээр барюулагдаа һэн.

—Хабарай амаралта соо хүүгэдэй уран һайханай харалга болохо. Хоца Намсараевые уряаб. Ошохоо гэжэ зүбшөөлөө үгөө,— гэжэ Жамсо хэлээд, үргэн ехэ бэлэдхэл болоод. Хүлеэгдэһэн хабарaймнай амаралта боложо, бүхы һургуулинуудһаа түлөөлэгшэд аймагай һурагшадай уран һайханай харалгада сугларба. Хоца Намсараев ерэжэ һонин уулзалга болоо. Тэрэ ерэхэдээ «Орьёл өөдэ» гэжэ суута шүлэгөө бэшэжэ, хүүгэдэй урда уншаһан юм. Энэ шүлэгынь «Булаг» журналда анха түрүүн гараа һэн.

Жамсо Тумунов республика соогоо пионерэй хүдэлмэриин суутай эмхидхэлшэ байһан дээрэһээ, Москва семинарта эльгээгдэһэн байгаа. Тэндэ байхадаа, тэрэ үедэ Гэгээрэлэй министрэй орлогшо байһан Н. К. Крупскаяда зорюута кабинедтэнь орожо бараалхаад, холын хойто Яруунадаа Пионерэй ордон шэнээр барюулха зөөри эрижэ, зүбшөөл абажа ерээ бшуу.

Н. К. Крупскаяда ороһон тухайгаа Жамсо Тумунов һургуулинуудта уулзалга дээрэ иигэжэ хөөрэгшэ һэн:

—Надежда Константиновнада кабинедтэнь орохо гээшэ тиимэ бэлэн хэрэг бэшэ байгаа. Холо хизаарай малшанай хүбүүн хадамни орохые өөрөө зүбшөөгөө бшуу.

— Шэнэһэнэй өөрһөө ерээб! — гэбэ.

— Уужам һаруул таһалгын хойморто маряатай хүгшэн нюдэнэйнгөө шэл дээгүүр орожо ерэхыем харан угтаа. Түхэрээн урин шарайгаа намда хандуулан, дабхаряатай хурса нюдэнүүдээрээ сэхэ шэртэн шагнаа. — Би Буряад-Монгол республикын хойто захын таһархай, мал ажалтай Яруунын аймагай пионерэй таһагые даагшаар ажалланаб. Энэ үнгэрэгшэ суглаанда ерэжэ, танай үгэ шагнаха золтой байгааб. Манай тару һуудалтай Яруунын аймаг Дээдэ-Үдэ ниислэл хотоһоо гурбан зуу гаран километр холо. Холбоон ахир, морёор дүрбэ табан үдэр ябажа ошогдодог. Нуур намагаар элбэг, тайгын дундахи нютаг юм. Пионерэй ордон үгы дээрэһээ эдэбхитэй ажалдамнай бэрхэшээл ушарна. Энэ жэл соо Пионерэй ордон барюулха мүнгэн зөөри үгүүлжэ туһалхые танһаа гүйжа орохо хүсэл намда түрөө,— гэхэдэм, Надежда Константиновна тон энэрхы зохидоор Буряад орон тухай, пионерэй ажал, эхин шатын бүгэдэ ниитын уялгата һуралсал тухай хэдэн асуудал һонирхон асуугаа һэн. Тиигэһэнэй һүүлдэ мүнгэтэй болоо һаа сохом пионерэй ордон барижа шадаха г...! — гэжэ асуугаа һэн.

— Шадахабди. Бүхы аймагаараа оролдохобди, — гэжэ найдуулхадам. Бодолгото болон хүрин хабтаһатай саарһа иран хараһанай һүүлдэ:

— Бариха бүтээхэ юумэ орон соомнай олон даа. Тиигэбэшье танай аймагта заатагүй мүнгэ табюулхаб. Нютагаа хүрэжэ ошоходош, барилгын мүнгэндэ зүбшөөл ошоһон байха. Һайн ордон барюулаарай, —гээд минии нэрэ обог, адрес бэшүүлжэ абаад, минии урдаһаа сэхэ харан:

— Би нүхэр Михей Николаевичта туһалхые захибаб. Амжалта хүсэнэб, залуу нүхэр, — гээд, энеэбхилэн, һайхан зөөлэхэн сагаан гарга һарбайгаа бэлэй.

Манай Жамсо Москваһаа ерэһээр Нарһата хүрэнгүй, аймагайнгаа баруун һургуулинуудаар хүрэжэ, Н. К. Крупскаягай бэлэгые дуулган, баярай митинг үнгэргөөд, пионерэй хүдэлмэриие, һуралсалаа улам һайжаруулхые уялгалан уряалаад, Москваһаа асарһан пионерэй отрядай туг болон эрхим һайн һурагшадта галстук бэлэг барюулаа бэлэй.

Тэдэ дары модо бэлдэлгэн эхилжэ, хабартаа Жамсо Тумуновай халуун анхарал доро Пионерэй ордон Нарһатын түб дээрэ баригдажа эхилээд, хойто жэлынь барилга дүүргээд, ехэ нээлгэ боложо, пионерэй горн, барабан зэдэлһэн юм. Энэ ордон соо олон жэлдэ пионерэй хүдэлмэри ябуулагдажа, ехэ үүргэ дүүргээ бшуу. Һүүлдэ пионерэй ехэ гэртэй болоходо, саашань гурбан класстай барилга нэмэжэ залгаад, эхин классуудай һурадаг байшан болгоһон юм. Тиигэбэшье пионерэй гэр нэрэеэ алдаагүй зандаа. Һурагшад, багшанар энэ гэртэ тон энэрхыгээр хандадаг заншалтай. Газаа ханадань «Энэ гэр Н. К. Крупскаягай зүбшөөлөөр, Ж. Тумуновай ударидалгаар баригдаһан» гэһэн бэшэгтэй хабтагай хадаатай ехэ таһаг соонь Ленин Крупская хоёрой, нүгөөдэ таһалга соонь Крупскаягай дүрэ зурагууд үлгөөтэй байгша бэлэй.

Мүнөө Жамсо Тумуновай 70 наһые тэмдэглэжэ байхадаа, энэ гэрэй түүхые дурдажа, урмашангүй аргагүй байна. Жамсо Тумуновтай саашадаа нүхэдэй холбоотой ябаабди. Яруунада хүдэлжэ байхадаа, уран зохёолоор ехэ һонирходог байбашье, зохёол ехэ бэшэдэггүй ябаа. Улаан-Үдэ ерэһэн хойноо уран зохёол бэшэжэ эхилээ. Тэрэ зохёолнуудаа дайнай хүндэ жэлнүүдтэ, дайнай хойто жэлнүүдтэ амжалтатай бэшэһэн байдаг. Богони саг соо дээрэ дээрэһээнь залгуулан, олон зохёолнуудаа бэшэжэ гансата алдаршаа бшуу. Эхэ ороноо хамгаалха Агууехэ дайе уран зохёолшо Жамсо Тумунов хурса гуурһаа шанга барин угтажа, хурса удхатай патриотическа шүлэгүүдээ олоор бэшээ. «Сүхэ-Баатар», «Эхын юрөөл» поэмэнүүдые, «Талын бүргэд» гэжэ багахан повесть бэшэжэ хэблүүлһэниинь фронт хүрэтэр ошоо һэн. Жамсын бэшэгүүд холын бодолнуудаар, уран зохёолой дайнай һүүлдэхи хүгжэлтөөр, һонирхон хараалһан бодолнуудаар нэбтэрэнги байгша һэн.

Жамсо Тумунов холын хараатай, залиршагүй зоригтой. «Нойрһоо һэриһэн талын» ёһотойл бүргэд ябаа.

Цокто НОМТОЕВ.

ЭРИД БУРУУШААЛГА

ХАНОЙ. ВИА агентство мэдүүлгэ хэхэдээ, Кампучида интернациональна уялгаяа бэелүүлжэ байдаг Вьетнамай сэрэгүүд Таиландын газар дайдын бүрин бүтэн байлгада хоро хүргэнэ гэһэн Таиландын хүтэлбэрилхы бүлэгөөрхидэй баталамжануудые эрид буруушааба. Вьетнамда эсэргүү хардалга гүрдэлгэнүүдые хэхэдээ, Таиландын засагаархид арадай Кампучида эсэргүүгээр сэрэгэй хүсэ хэрэглэлгэдэ түшэглэнэ гэжэ мэдүүлгэ дотор тэмдэглэгдэнэ. Арадай Кампучида эсэргүү ээрхэг түримхэй ябуулгануудаа тусхайлбал, полподойхидто ба кхмер бусад хархис этэгээдүүдтэ сэрэгэй туһаламжа, дэмжэлгэ үзүүлжэ байһанаа далдалан халхалхын тула Бангкок иимэ бүдүүлиг муухай хардалга гүрдэлгэнүүдые хэжэ байна.

ТОЛИ

АРАДУУДАЙ ЭБТЭЙ БҮЛЭ СОО

ТАЛААН БЭЛИГТЭЙ ДУУШАН

Хальмаг арадай суута поэт Давид Кугультиновтай жэгтэйшэг гэхэ гү, али забаашаг гү — юрэдөө, һонин ушар байдалда танилсаһан хүм. Нэгэ үе Литературна институдай коридор соогуур мара малагар, тэрэ табхэгэр маргайтай, хүнэй зосоо жэрд гүүлэмэ харасатай, энэ тэрэ юумэнһээ гайхаха, далдирха гэжэ байхагүй — тиимэ хүн ябасагаадаг болобо гээшэ. Оронойминай аха дүү республикануудай нэгэнһээ ерэһэн хүн гэжэ дары, тухайлбашье, зүрхэ сэдьхэлдэнь тэрэниие ду... абаагүй һэм. Өөрөө түни номгон, тэрэ мүртөө аймхайшаг хүн хадаа, үлүү гаража дорюун зондо ехэ дуратай бэшэ агшаб. Тэрэ хүн манай институдай ханын газетэдэ толилогдоһон шүлэгүүдые хаража, һожорүүгөөр уршыхэ, хамар дороо юуншье гэжэ үглэхэ даа... Тэсэжэ ядаад, нэгэтэ Дашарабдан Батожабайда: — Энэ дорюун даргамнай хэн гээшэб? — гэжэ буряадаараа асууба. Батожабай тохонгоо сухалтайгаар хөдөрө татажа абабашье, үшөө дуугарнагүй. Тэрэ хүмнай нюдөө эрзгэ гүулажа, сэхэ нэм тэгшэ эрьелдэшэб. Би дары дэлдиршоод, холо болохо аргаяа бэдэрэн тухашарбаб. Тэрэмни намайе бэлээр алдаха хэбэргүй. «Ши буряад хүмши-ю?! Би Хүгэлтын Дабаа гээшэб» гэжэ енгэдэн һагад хэлэхэ зуураа, бурай айхабтараар гэтэхэ юм. Эльгэ эгшэрэхэ энеэжэ байһан Батожабай: «Хоёр һайн харалсан сасуугаа хэрэлдэшэхэ гэдэгтэй, энэ та хоёр багаа тоосхоноор танилсажа байнабта? Солбон, энэмнай хальмаг арадай суута шүлэгшэн гээшэ даа. Кугультинов мүн бээрээ... Зай, Дашарабдан тамхаа аһаагыш даа!» — гээд, Батожабаймни намайгаа шахардуу байдалһаа абархые оролдобо. Давид тамхяа залана. Дашарабдан өөрынхиеэ Давидта һарбайна. «Зай, тамхяашье таталсаба, танилсабашье гээшэбди. Хэлсэхэ юумэн хэлсэгдэбэ, сай уудаһан хүрэнэ. Битнай сайһаг, ёһотой талын хүн гүби даа,— гэжэ Батожабаймнай сүг гаража ябахые дурадхаба.

Тэрэ үдэшэ Давид Кугультинов өөр тухайгаа, мүн арад зон тухайгаа үльгэр түүхэ мэтэ һонин хөөрөө дэлгээ бэлэй. Уран хурсаар хөөрэхэ зуураа, далда мэргэн удхатай зүйлнүүдые хэлэхэдэнь, Дашарабдан ехэ баясажа: — Ойлгосотой даа, солдат жалһан, үлтирхэй юумэндэ дурагүй һэмнай. Бидэ солдадууд ха юмбибди... Зай, һайн һайхан нүхэрнай, сэдьхэлэйтнай энэ хүрэнгэ гайхамшагта шүлэгүүдээр, поэмэнүүдээр дэлбэрэг лэ даа! — гэжэ үреэн байгаа һэн. Тэрэ сагһаа хойшо Давидтай ехэ нүхэсөөбди. Литинститутташье тэрэ олон нүхэдтэй һэн. Тэдэнь — балкар поэт Кайсын Кулиев, киргиз зохёолшо Чингиз Айтматов, буряад поэт Дамба Жалсараев, яхад — Леонид Попов, армян поэт Ованес Шираз гэгшэд баһал ехэ габэлигтэйшүүл болоно тодороо... Харин тиихэдэ литинститудай дэргэдэ литературна дээдэ курсанууд һаял бии боложо байгаа.

Түрүүшээр Давидай зохёохы маягые ехэшье ойлгогшогүй һэм. Тэрэ үедэ Давид мүнөөнэйнгөө оньһото хурса зохёолгодо ороодүй ябаа. Он жэлнүүдэй ошоходол тэрэнэй зохёохы маяг тодоржо, өөрын хараа бодолтой, өөрсэ түхэл шарайтай, эрхимэй эрхим поэт ургажа гараа ха юм. «Ухаан бодолой буһалгаан» гэһэн тэрэнэй суута поэмые уншаад байхадаа, Батожабайн тэрээхэн үреэлэй ехэл мэргэн удхатай байһые сэгнээ һэм. Тэрэ гэһэнһээ хойшо Давид Кугультинов хэдэн олон шүлэгүүдые бэшээ, ниитын-политическэ нилээд ехэ худэлмэри ябуулаа. Юрэдөөл, ажабайдалда өөрынгөө зүргые жэншэдгүй һайханаар гарганхай гээшэ.

Нэгэтэ Давидые үүрэй сайтар шагнажа хоноһоноо мартадаггүйб. Хара далайн эрьедэхи Коктебель һууринда Владимир Карпов, Николай Савостин, Сергей Наровчатов түрүүтэй зохёолшод сугларжа, совет литературын хүгжэлтын асуудалнуудаар тон һонин хөөрэлдөө хээ һэн. Тиихэдэ Давид одоол «мэшээг» шүлэг уншаа һэн хаш. Ород хэлэн дээрэ олон шүлэг уншаа. [illegible]

[illegible] Поэт жэжэхэн, богонихон шүлэгүүдые тон дуратайгаар уншадаг. [illegible]

Өөрөө би мэргэжэлтэ шэнжэлэгшэ бэшэ һэн тула, суута поэт Кугультиновай зохёохы ажалые гансахан статья соо шэнжэлжэ бирахагүй байнаб. Тиигэбэшье хуушанайнгаа нүхэртэ шүлэглөөд энэ мүрнүүдые зорюулнаб:

Дабшы, дабшаһаар урагшаа,
Дабааниие даба,
Эсэһэн забһаноо хэзээшье
Энэ дэлхэйдэ бү мэдүүлэ!
Хэды хүшэршье байг,
Хэды холошье байг,
Зүрхэнэйнгөө хүдэлһэн
сагта
Зүдхэ урагшаа, заал
һаа.
Иигэжэл одоо хүсэлэйнгөө
Эрмэгтэл хүрэхэ зэргэтэйш.
Иигэжэл ороо һаа, эрынгээ
Солые харуулха ёһотойш!

С. АНГАБАЕВ.

ХЭНШЬЕ, ЮУНШЬЕ МАРТАГДААГҮЙ

ЭРХИМ БАГШАНАРАЙ НЭГЭН ҺЭН

Манай газетын үнгэрһэн жэлэй ноябриин 30-най номерой «Толидо», «Хэншье, юуншье мартагдаагүй» гэһэн гаршаг доро Улаан-Үдэ хотодо ажаһуудаг уран зурааша Лубсан Доржиев гуша гаран онуудта Сэлэнгын районой Загастайн дунда һургуулида заалгаһан багша Дугар Дашиевич Дашиев тухайгаа сэдьхэлэйнгээ халуун дурсалга толипуулһан юм. Тиихэдээ нүхэр Л. Доржиев 1936 ондо һурагшадтаяа хамта абхуулһан фото-зурагһаа хүндэтэ багшынгаа буулгабари хэжэ зураад, мүнөө үеын залуу үетэнэй түрэлхи хэлээ гүнзэгыгөөр шудалжа, ухаан бодолой эхи үгэдэг, түрэл арадайнгаа гурим ёһо, абари заншал гэхэ мэтые саашадань нангинаар сахижа ябаха талаар түшэг тулга болохо үүргыень ашаглаха хэрэгтэ уряалһан өөрынгөө уран шүлэгтэйгээр газетэдэмнай гаргуулаа бэлэй.

Л. Доржиевай дурсалга-бэшэг уншажа, «дүшэ гаран жэлэй үнгэрбэшье, түрэһэн ахатаяа дахинаа уулзаһан мэтэ баясаһан» тухайгаа мүнөө үедэ Монгол орондо ажаһуудаг Дугар Дашиевай дүү — Балжирмаа Улаан-Баатар хотоһоо манай редакцида баяр һайшаалай бэшэг эльгээгээ һэн.

«Хүнэй үндэһэн газар дээгүүр...» гэжэ арадаймнай хэлэдэг сэсэн үгын ёһоор үндэһэн хэлэ, бэшэгтээ, уран зохёолдо ёһотоор дурлаһан, тэрэ ехэ дураяа һурагшадтаа, хамта ажаллаһан нүхэдтөө үлөөһэн Дугар Дашиев тухай Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнһаа II группын инвалид боложо бусаһан Дугар Мижитович Мижидоной дурсалга уншагшадайнгаа һонирхолдо дурадханабди.

1985 оной ноябриин 30-най «Буряад үнэн» газетын номерто «Түрэлхи хэлэнэймнай багша» гэһэн Лубсан Доржиевай дурсалга-бэшэг толилогдоо һэн. Тэрээн соо Сэлэнгын районой Загастайн дунда һургуулида буряад хэлэ, литература заажа байһан аад, хожомынь дайнда унаһан Дугар Дашиев тухай хэлэгдэһэн байжа, минии зүрхэ сэдьхэл ехээр хүдэлгэһэн байна. Юундэб гэхэдэ, тэрэ минии тон һайн таниха, дүтын нүхэр байһан юм. Тиимэһээ Д. Д. Дашиев тухай баримтануудые нэмэжэ, эли тодо болгожо хэдэн үгэ хэлэхэ хүсэлтэйб.

1938—1939 онуудта буряад хэлэ, бэшэгые ород алфавидта оруулха талаар айхабтар ехэ ажал хүдэлмэри эхилээ бэлэй. Би тэрэ үедэ буряад һургуулинуудта үзэгдэхэ һуралсалай номуудые хэблүүлхэ талаар (Наркомпросой) Минпросой инспектор байһан тула, энэ хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадалсаха ёһотой болоһон байгааб. Эгээл тэрэ үедэ Загастайн дунда һургуулида буряад хэлэ заадаг багша Д. Д. Дашиев эрхим багшанарай нэгэн гэжэ элитэ болоһон байгаа. Тиимэһээ ород алфавит дээрэ зохёогдоһон буряад хэлэнэй орфографиин проектые һургуулиин практикада шалгажа үзэхые Д. Дашиевта даалгагдаһан юм. Шэнэ алфавидта оролгые ударидаха комиссиин түрүүлэгшэ Г. Ц. Бельгаев байгаа.

Д. Д. Дашиевай тэрэ туршалга хэжэ байха үедэ би хоёр дахин Загастайн дунда һургуулида ошожо, хэшээлнүүдтэнь ороод, һүүлээрнь шэнэ алфавит дээрэ зохёогдоһон дүримүүдээ зүбшэн хэлсэжэ, элдэб дурадхалнуудые оруулха тухай һанамжануудые гаргадаг байгаабди. Үшөө ямар дүримүүдтэ туршалга хэхэ тухайнь хэлсээд ерэгшэ бэлэйб. Энэ үедэ Д. Дашиев хоёр дахин Улаан-Үдэ ерэжэ, хэһэн хүдэлмэриингөө дүнгүүд тухай комиссиин урда элидхэл хээ һэн. Мүнөөнэй буряад хэлэнэй орфографиин дүримүүдэй проектдэ Дугар Дашиевай дурадхалаар оруулагдаһан заһабаринууд олон гэжэ эндэ тусгаар тэмдэглэхэ дуран хүрэнэ.

1939 оной эсэстэ Д. Дашиев Улаан-Үдэ ерэжэ, Буряадай номой хэблэлдэ һуралсалай номуудай редактор болгогдоо һэн. Тэрэ үедэ ород алфавит дээрэ һуралсалай шэнэ номуудые зохёохо ба хуушан номуудаа лата бэшэгһээ ород алфавидта оршуулха талаар нилээд ехэ хүдэлмэри хэгдээ һэн. Энэ хэрэгтэ нүхэр Д. Дашиев үдэр һүнигүй хүдэлһэн юм. Тэрэ үедэ бидэ бүри ехээр дүтын нүхэд болоо бэлэйбди. Тэрэнэй буряад хэлэн дээрэ зохёоһон 3-дахи класста үзэхэ уншалгын ном дайнай урда тээ, дайнайшье үедэ хэдэн дахин хэблэгдэжэ, һургуулинуудта хэрэглэгдэһэн юм.

Ород алфавит дээрэ зохёогдоһон шэнэ номуудаа бултыень Улаан-Үдынгөө типографида хэблүүлхэ аргагүй байгаабди. Тиимэһээ зарим номуудаа Ленинградта хэблүүлхэ баатай болоходоо, номой хэблэлэй редакторнууд 1940 онһоо захалжа, хэдэн һараар тиишэ ошожо, тэндэхи хэблэлэй газарта ажалладаг болоо һэн. Тэрэ үедэ һуралсалай номой редакторнууд байһан Д. Д. Дашиев, Д. Ж. Норбоев хоёрой ээлжээн 1941 ондо тудажа, хэблэлдэ бэлдэгдэһэн гар бэшэгүүдэй хойноһоо Ленинград эльгээгдээ бэлэй. Тэндэ тэдэ хоёрой номуудаа хэблүүлжэ, корректура уншажа байха үедэ Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайн эхилшоо һэн. Дайнай түрүүшын үдэрнүүдһээ эхилжэ, Ленинград хотодо фашистнуудай добтолон ороһониинь мэдээжэ. Дайнай һая эхилээд байхада, тухайлхада июниин эхеэр,

[illegible]

Ч. ГУРУЕВ

УЯНГА

Агын тала —
Аянда мордоһон
Хамбы тэмээншүү майла:
Анхан үни сагта
Алта мүнгөө, тахалдал,
дэлгэрүүлээд,
Атаа мэеэ буляалдажа
дайлалдаад,
Хосоржо һалаһан
гүнинүүдэй
Хооһон үлэгдэлнүүд —
Хүһөө шулуунууд.
Агын тала —
Мүнөө гэхэдэ,—
Мүнхэржэ түбхинэһэн
байдал:
Тайбан ажал эрхилжэ,
Табан хушуу малнуудаа
үдхэдэг,
Һаруул гэрэлтэй
ордонгуудые барижа,
Һайхан сэдьхэлээр
ажаһуудаг
Арад зонууд...
Аажам нютагууд...

ХУША

Хүбшэ газарай
Үнжэгэн агаараар амилжа,
Хүхэрэн гоёор —
Үбэл, зунгүй —
Үзэгдэхэдөө,
Арюухан бэетэй
Сэбэр эхэнэр шэнги, —
Атаархал татажа,
Дура сэдьхэл ээлнэ.
Аляа нюдөөр
Һайхашаан хаража байхадам,
Амтан эдеэтэй
Һамараар дүүрэн
борбоосгой,
Алтан һиихэдэл,
Мүшэр бүхэнһөө һанжалзаад,
Абажа шэмыш
Гэһэншүү
Һалхинда шэрбэлзэнэ.

ТЕАТРАЙ ТҮҮХЫЕ МҮНХЭЛЭГШЭ

Үдэшэ бүри түрэл хотынмай театрнууд галнуудаа носоожо, юунтэйшье сасуулашагүй һайхан, сэдьхэл хүлгүүлмэ һайндэртэ харагшадаа уридаг. Тэрэ тоодо Сибириин Ехэ театр гэгдэһэн оперо болон баледэй академическэ театршье үүдэеэ үргэнөөр сэлижэ, олон харагшадаа угтадаг гээшэ. Театрай богоһо алхажа ороһон хүн бүхэниие суута коллективэй зохёохы намтартай һонирхуулдагынь ойлгосотой. Эгээл тиихэ багта харагшад театрай түүхые табан хургандаал адли мэдэхэ хүнтэй — Надежда Андреевна Хогоеватай танилсадаг юм.

Буряадай хүгжэмтэ театрта Надежда Адреевна гуша гаран жэлэй саана ерээ һэн. Оперно труппые даагшаар томилогдожо, эмхидхэлэй янза бүриин хүдэлмэри ябуулдаг байгаа. Шэнэ зүжэгүүдэй хэзээ табигдаһые, хэд хүнүүдэй найруулгадань хабаадаһые тэмдэглэжэ абадаг, театрай цех бүхэнэй хүдэлмэриие адаглажа байдаг бэлэй. Өөроошье мэдэнгүй, театрай намтарые элирхэйлэн харуулхаар нилээд ехэ материал суглуулһан байшоо. Тиихэдэл сэг үргэлжын экспозици дэлгээжэ, театраа өөрын музейтэй болгохо тухай бодол сэдьхэлдэнь түрэһэн юм. Тэрэ хүсэлөө бэелүүлжэ шадаа. Мүнөө театрай багаханшье һаа, угаа зохид музейдэ орожо ерэгшэдые тэрэнэй эмхидхэлшэ, администратор, экскурсовод Надежда Андреевна Хогоева угтажа байдаг.

...Улаан-Үдын 3-дахи интернат-һургуулиин һурагшадтай Надежда Андреевнагай экскурсияа эхилхые адагланаб. Театрай байшангай македые үхибүүдтэ харуулха зуураа тэрэ иигэжэ хөөрэнэ: «Ордон мэтэ һайхан байшангаймнай проект үшөө дайнай урда тээ баталагдаһан байгаа. Авторынь Москвагай скульптор А. Федоров юм. Дайнай һүүлээрхи хүшэр үе сагта театрые барилга долоон жэл соо үргэлжэлөө. Совет засагай тогтоогдоһоор 35 жэлэй ойн баярые театрайхид шэнэ байшан соогоо А. Бородинай «Игорь тайжа» гэһэн опероор угтаа...»

Буряадтамнай мэргэжэлтэ театрай яажа мүндэлһэн тухай хөөрөөгөө эхилхэ зуураа дүтын стенднүүдтэ хүүгэдые дахуулан абаашаба. Г. Цыдынжапов, М. Шамбуева, Н. Балдано мэтын буряад театрай үндэһэ һуури табилсагшадай, үшөө хүгжэмэй-инструктивна передвижкын шагнагшад ябахадаа буулгуулһан фото-зураг һонирхолтой. Республикадамнай хүгжэмэй искусствые хүгжөөхэ талаар нилээд ехэ юумэ хэһэн хүнүүдэй, — композитор, дирижер ба хүгжэм шэнжэлэгшэ П. Берлинскиин, пианист-багша В. Обыденнаягай фотонуудые мүн эндэ харанабди. Тэрэ үедэ республикын соёлой ажабайдалда болоһон бүхы үйлэ хэрэгүүд дурдагдаһан зоной нэрэнүүдтэй нягта холбоотой ха юм даа. Энээниие гэршэлэн, хоморой шухаг фото-зурагуудые театрай музейдэ Ю. Шангина, Т. Гергесова, Н. Таров, Н. Петрова мэтын аха үеын артистнарай, С. Доржиев, О. Шадопова түрүүтэй фотографуудай, мэдээжэ уран зураашад М. Шестакова А. Тимин хоёрой дамжуулһаниинь хэды һайхан бэ!

Театрай хүгжэлтынэ түүхын мартагдашагүй хуудаһанууд — буряад искусствын Москвада үнгэрһэн хоёр декада тус экспозицида үргэнөөр харуулагданхай. Нэгэдэхи декадын ахамад режиссер И. Тумановай, ахамад балетмейстер И. Моисеевэй, найруулан табигша А. Миронскиин, балетмейстернүүд М. Заславский, М. Арсеньев, Т. Глязер болон бусадай ажал ябуулгые харуулһан материалнууд эндэ элбэг. Н. Петрова, Б. Балдаков, К. Гомбоева-Языкова, А. Арсаланов түрүүтэй буряад сценын суута мастернуудай залуугай дүрэ зурагуудые харахадашье һонин. Тэрэ үеын зүжэгүүд тухай рецензинүүдые, артистнарта үндэр нэрэ зэргэнүүдэй олгогдоһон тушаа тогтоолнуудһаа буулгабаринуудые Надежда Андреевна мүн лэ гамтайгаар хадагалжа байдаг...

«Арадуудай хоорондоо нягтаар харилсажа, сэдьхэлэйнгээ баялигуудаар андалдалсаха хэрэгтэ театр тон ехэ үүргэ дүүргэдэг»—гэжэ К. С. Станиславский бэшэһэн юм. Манай буряад артистнар бүмбэрсэг дэлхэйгээр дүүрэн аяншалжа, түрэл Совет ороноо хаа хаанагүй түлөөлһэн гээшэ ааб даа. СССР-эй арадай артист Л. Линховоин Прага, СССР-эй арадай артистка Л. Сахьянова, Буряадай АССР-эй арадай артист Ц-Е. Бадмаев хоёр Берлин, РСФСР-эй габьяата артистка Е. Самбуева, Буряадай АССР-эй арадай артист Ю. Муруев гэгшэд Гавана ошожо, Залуушуул болон студентнэрэй бүхэдэлхэйн фестивальнуудта хабаадаһан байна. Тэндэһээ асаржа ерэһэн дипломуудынь, бэлэгүүдынь эндэ баһал табигданхай. Монгол һайхан оронһоо ерэһэн бэлэгүүд, фото-зурагууд олон.

1955 ондо вьетнам коммунистнуудай вождь Хо Ши Мин Улаан-Үдэ дээгүүр гарахадаа, театрай түлөөлэгшэдтэ дүрэ зурагаа бэлэглэһэн байна. Тэрэнииень музейн хүдэлмэрилэгшэ хүндэтэй газарта табинхай. РСФСР-эй габьяата артист П. Абашеевэй Мексикэдэ, Классическа баледэй национальна һургуулида багшалжа байхада шабинарынь сомбреро малгай бэлэглэһэн юм. Тэрээхэншье дурасхаалта бэлэг музейн экспозицинуудай дунда һуурияа олонхой. Музейдэ һаяхан табигдаһан зүйлнүүд бии — Италида, Францида үнгэргэгдэһэн дуушадай ехэ конкурснуудта манай буряад басаган шалгаржа, тэндэһээ сэнтэй бэлэгүүдые асараа ха юм. Тэдэниие хаража зогсоходоо, Буряадай АССР-эй арадай артистка Г. Шойдагбаевагай хоморой һайхан бэлиг талаанда бахарханаш...

Һанамжануудай дэбтэр соо — англи, немец, япон, болгар, венгр, вьетнам, бусадшье хэлэнүүд дээрэ бэшэгдэһэн баярай үгэнүүд. Хизаар, орон бүхэнһөө ерэһэн искусствын түлөөлэгшэд, гүрэн түрын ажал ябуулагшад, аяншалагшад театр тухай һанамжаяа дурасхаал болгон орхино бшуу. «Шэнжэлхы удхатай хүдэлмэриие музейн ябуулжа эхилһэниинь һайн», — гэжэ РСФСР-эй соёлой министр Ю. Мелентьев тус дэбтэр соо тэмдэглэһэн байна. «Театрайтнай түүхэ бахархамаар һонин», — гэжэ Ленинградай С. М. Кировэй нэрэмжэтэ оперо болон баледэй театрай директор М. Крастин бэшээ. Борис Александров, Николай Охотников, Хендрик Крумм, Мати Пальм, Булат Минжилкиев мэтын суута артистнар музейн дэбтэртэ мүн лэ тэмдэглэлнүүдээ орхёо...

Тиихэдэ театрай түүхые хадагалагша Н. А. Хогоевада сээжээр хэлэгдэһэн баяр баясхалангай үгэнүүдые эндэ бултыень дурдаха аалши? «Хэжэ байһан ажални зондо туһатай. Театрай ажабайдалай бишыханшье агшаниие хүнүүд огтолон мартаха ёһогүй. Үсэгэлдэрэймнай юумэн үглөөдэртөө түүхэ болоод байхал»— гэжэ тэрэнэй хэлэдэгые яаха аргагүй зүбшөөхөөр.

Н. ЦИБУДЕЕВА,
П. И. Чайковскиин нэрэмжэтэ хүгжэмэй училищиин багша.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Н. А. Хогоева ажал дээрээ.

А. ПОНОМАРЕВОЙ фото.

ШЭНЭ КИНО

ЖАРГАЛАА ЯАГААД ОЛОДОГ ХАБ?

Энэ асуудалда харюу бэдэрбэл, республикымнай экранууд дээрэ гаража байгаа «Эгээн энхэргэн, эгээн илдамхан» (Энээнһээ ондоогоор «Самая обаятельная и привлекательная» гэжэ гаршагыень оршуулхань бэрхэтэй хаш) гэһэн уран һайханай комеди ошожо харагты. Тэрээн соо идхагдаһан онол арга баримталжа, жаргалаа хожомынь олоошьегүй һаа, энеэжэ садахат гэжэ лаб баталха үндэһэтэйбди.

...Бүгтэгэд, тэрэ мүртөө бэгзыд гээд троллейбус соо һууһан дунда гарай инженер-конструктор Надя Клюевагай сэб сэхэ урдаһаа сэмсэгэр бэетэй, дээрэлхүү харасатай, үнжэгэн зөөлэн гартай, үһөө юрэ бусынхяар шэрдэн табиһан эхэнэр ерэжэ һуугаад, садхалан залхуугаар эбһээлжэ, хүнүүдэй нюур дээгүүр забаан харасаяа хүмэрюулнэ. Тиигэжэл байтараа мүнөөхил бүгтэгэр, бэгзэгэр, һанаата болонги эхэнэр тээшэ урда урданайхиһаа һонюушаар харан гэхэдээ, анхан сагта анда хани байһан басагаа танижархиба бшуу. Ингэжэл тэд ондоо түрэлэй бэшэшье һаа, түхэлэй эхэнэрнүүд олохон лэ он жэлнүүдэй урдажа ошоһон хойно уулзашана. Яахабши тэд, хайрагүй сагай долгиндо нэшүүлһэөр ямаршье болохо хэһа ерэдэг шуу. Арбан табан үгэ андалдаад байхадаа, һаһанайнгаа ханитей үшөө болоодүй Надияа нүгөөдэнь — Сусанна «жаргал яагаад олодог бэ» гэһэн эрдэмдэ эрхэ бэшэ һургаха гэжэ шиидэнэ. Ушар юуб гэхэдэ, ута бэшэ наһанайнгаа намтар хөөрэхэдөө, хани басаганиинь хадамда гараха аргагүй ехэ хүсэлтэй аад, арайл биранагүйб, бүһэтэй хүнүүд бүришье хэрэгсээнэгүй гэжэ гомдол, голхоролоо нюунгүй элирхэйлээ бшуу. Саашаашье юумэн гээшэ һанагдаагүй түргөөр худхаржа, хубилжа, эхи захагүй эрьелдэшэнэ. «Эрэ хүниие эльбэдэхэ эдидэ» Надимнай иигэжэл эсэтэрээ һуража эхилнэ ха юм. Урдань зүүдэндэшье амталаагүй зүһэн бүриин эдеэ шанажа туршана. Суг хүдэлдэг нүхэдтөө нюдэдэйнь бэлтытэр һунгаажа багатайшье һаа, һуняаһынь «гоходопсн» магтаал үгэнүүдые ябууд шэдэнэ. Олон жэл соо суглуулан нөөсэлһэн шарбуунсануудаа мүнөөхил Сусаннынгаа «туһаламжаар» тугас шубуунай далидал эрээ марян хубсаһан болгоно. Үнгэржэ ерэхэдээ, үнинһөө хойшо үрэ зүрхэн соогоо бөөмэйлдэг Володиёо хариһаа ерэһэн харагдаа үзэгдөөгүй артистын концертдэ урина. Хани басагандаал дээрэлхүү янзаар дээшээ хараад, дэмы дэмы миһэрэсгээн алхалдаг болобо. Аутренинг гэжэ аргада шэлжэжэ, агаар сээжэдээ дүүрэн һорооод, аман соогоо маани мэгзэм мэтээр: «Эгээл илдам, эгээл энхэргэн эхэнэр биб»,— гэжэ бээз этигүүлэн һуунашье. Юрэдөөл, бэро юрьеэнэй инженер Надя Клюева өөрынгөө хүдэлдэг конструкторско бюро соо олоной бэшэшье һаа, хэрэгтэй эрэшүүлэйнгээ анхарал, һанаае аргагүйхэн татадаг болохо захалһаниинь арсашагүй бэлэй. Мүнөөхил Володинь тоолгсжо ядахадаа, уралаа хазан уураладашье ебадаг болобо. Харин хамаг юумэндэ хамаагүй Леша хүйхэр нюдэн дээрэнь юрэ бусаар хубилһан «налгайхан» Надида намжаагаар дурлашана.

Тэд өөрөө Надя иимэ юрэндэггүй бэлэхэнээр одоолшье бэдэрһэн жаргалаа олобо гэжэ гү? Сусаннын һургаал заабари сэхэм зүб, ямаршье ушарта ядамгүйгөөр туһалха арга мүн байба гээшэ гү? Эдэл асуудалнуудай энэ энеэдээршье, ханяадааршье дүүрэн комедиин һүүлээр гаража ерэхэнь хуулитал.

Үгы бэд даа! Юрэл Надя Клюева ажабайдалай дүй дүршэлөөр баяжажа, эхэнэрэй зол жаргал гэдэгэй оньһон, хуняаһа урда урданайхиһаа нэгэ бага ондоогоор, гүнзэгыгөөр ойлгодог болоол гүбэ. Бэшэ юун байхаб... Харин тэрэ хамагые мэдэдэг, хамагһаа ухаатайб гэжэ бэеэ тоолодог, хамагһаа өөрсэ хараа бодолтойгоо һайрхадаг Сусаннын «эрдэм наукын үндэһэн» дээрэ байгуулагдаһан, бажуугдаһан нюдарга шэнги хатуу гэжэ баталдаг бүлэнь стол дээрэһээ халтираад унаһан аяга, табаг шэнгеэр арбан тээшээ сасаршана бшуу. Юуб гэхэдэ, тэрэнэй хүтэлбэрилдэг бойлторготой нохой шэнги үгөөр аад, гутал гуя хоёртонь нэнгэжэл ябадаг үбгэниинь үни хада ондоо эхэнэртэй һэшхэлтэй болонхой һэлэн хатардаг байшоо ха юм. Эгээл эндэ үшөө дахин энеэхэшье, ханяахашье дуран хүрэнэ. Иимэл орёо оньһотой юм байнал даа ажабайдал гээшэмни гэжэ «эгээн энхэргэн, эгээл илдамхан» Надя басагамнай инстидайнгаа юрын техник Гена хүбүүнтэй жаргалаа олохо замагрaa хадуурха дээрээ шэбшэнэ. Хани басаган Сусаннань хайратайшье шэнги. Зүгөөр тиимэ гүнзэгыгөөр улаан шуһандань шэнгэһэн ухаан бодолойнь хараа шэглэлые хубилгахагүйш. Үнэхөөрөөшье «эгээн илдамхан, эгээн энхэргэн» Надя басаганайгаа энэ замдань, энэ ажабайдалдань шэлжэн ороогүйдэ баясан үлэнэбди. Сэхыень хэлэхэдэ, режиссер Геральд Бежановай найруулан табиһан шэнэ комеди энэ жанрайнгаа бусад фильмүүд соohoo онсо илгарна гээ һаа, ехэ алдуу болохогүй. Юуб гэхэдэ, мүнөө социальна шухала удха шанартай болоһон хүнэй бэеын, хүнэй сэдьхэлэй гансаардалга тухай асуудалые элдэб орёо, худхаляа бодолнуудаар хүрмэнгүй, сэхэ рууль, хүнгэн хүхюунээр шиидхэхэ зорилготой нилээд һонин зохёол боложо шадаа гэжэ сэгнэлтэй. Фильмын аянга ба уянга, тэрэнэй ден хэтэрүү бэшэ маяг абари харагшын сэдьхэлэй утаһа эрхэбэшэ дайража, этигэл найдалай эхин үндэһэ түрүүлнэ. Ажабайдалһаа сусажа эхилһэн Сусаннын бэшэ, харин уян сэдьхэлтэй, урма баяраа сэхээр элирхэйлдэг, үг бодолдоо урбажа огто шадахагүй Надя Клюевагай «эгээн энхэргэн, эгээн илдамхан» басаган байһанда эсэслэн этигэнэбди. Фильмын амжалтада гол рольдонь наадаһан артистка Ирина Муравьевагай хубита айхабтар ехэ. Ута унжагайшаг, үйтэй аялгатай «Карнезал» гэжэ фильмдэ бүри һая наадажа суурхаһан энэ артистка мүнөө үеын комедиишье тон нарин һудаһанай сохисые барижа шадаха хабатайгаа элирхэйлбэ. Тиихэдэ комедиин жанрта нэгэтэ бэшэ «талаан туршаһан» Татьяна Васильева, Леонид Куравлев, Александр Ширвиндт, Александр Абдулов, Михаил Кокшенов гэгшэд суг хамтархадаа, ехэ юумэ бүтээһэниинь арсашагүйл. Этигэгүй һаа гү, али эхэнэр хүн жаргалаа яагаад олодог хаб гэһэн асуудалаар һонирхоо һаа, «Самая обаятельная и привлекательная» гэһэн «Мосфильм» студида найруулагдаһан шэнэ комеди сэхэ ошожо харагты гэһэн дурадхалаа дахин дабтаха байнабди. Сагаа дэмы гээһэндээ гэмшэхэгүйтнай лабтай.

А. ЖАЛСАНОВ.

БАР ЖЭЛ

Арын модон нютагтай,
Арбан зургаан араатай,
Амитан бүхэниие
айлгадаг,
Алаг эрээн Бар юм
даа,—

гэжэ Буряадай календариин 12 жэлэй нэгэ жэл тухай хэлэгдэдэг. Февралиин юһэндэ манай буряад хүн зон шэнэ Бар жэлые угтажа, түрэл гаралаа, танил нүхэдөө амаршалжа, һайн һайхан үгэнүүдээр юроолоо хэлсэхэ, ногоон сайгаараа хүндэлхэ.

Һүүлэй үедэ шэнэ жэлдэ архи, тамхи бэлдэдэг ушар ехээр дэлгэржэ, муу заншал болоод байгаа. Шэнээр гараһан хуули архиншадта «дай» соносхожо, ехэл зүб ябадал болобо.

Эртэ урда сагта буряад зоной томоотой, аятайханаар шэнэ жэлээ угтадаг байһаниинь түүхын хуудаһануудһаа эли болодог.

Мүнөө модон хүхэ Үхэр жэл дүүрэжэ, Гал улаан Бар жэл гарахань гээшэ.

Залуу гэр бүлэдэ энэ Бар жэлдэ, мүн хожомойнь Морин жэлдэ эрэлхэг зоригтой, габшагай, хүсэтэй Бар, Морин шэнги сүлхэ хүбүүд түрэжэ байг!

С. СКОЛЬЖИКОВА,
ажалай ветеран.

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД: ИНДЕКС 670000

УЛАН-УДЭ, ул. КАЛАНДАРИШВИЛИ 23, редактор — 2-50-96, приемная — 2-54-54, зам. редактора — 2-68-08, зам. редактора — 2-62-62, отв. секретарь — 2-50-52, секретариат — 2-66-76, отделы: партийной жизни — 2-34-05, пропаганды — 2-56-23, промышленности и строительства — 2-61-35, сельского хозяйства — 2-64-36, 2-63-86, советского строительства и быта — 2-69-58, культуры и школ — 2-60-21, 2-57-63, информации — 2-60-91, переводов — 2-54-93, писем и селькоров — 2-67-81, корректорская — 2-33-61, выпускающие — 2-35-95, отдел объявлений — 2-65-54.

Республиканская типография Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли г. Улан-Удэ ул. Ленина ... Н-01315. Заказ № 33. Индекс 0...